

МАҒЖАН

MAGJAN JUMABAYEV

ЖҰМАБАЕВ

**АДАССАМ ЕЛІМ ДЕП
АДАСТЫМ**

Я СОЛНЦЕМ ОГНЕННЫМ РОЖДЕН

НАРОДНАЯ БИБЛИОТЕКА

қаз.тілінде

84.5Қаз

к-45089

81 Жұмабаев Мағжан

сам елім деп адастым: Өлеңдер.-

2011

: 30387
2011

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АБАЙ КЛУБЫ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ КЛУБ АБАЯ
ABAI INTERNATIONAL CLUB

Мағжан Жұмабаев

АДАССАМ
ЕЛІМ
ДЕП
АДАСТЫМ

Өлеңдер

РОДАНИ СЕҒІСЕНБАЕВ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АБАЙ КЛУБЫ
ЖИДЕБАЙ • 2011

Магжан Жумабаев

Я
СОЛНЦЕМ
ОГНЕННЫМ
РОЖДЕН

Стихи

РОМАН СЕЙСЕНБАЕВ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ КЛУБ АБАЯ
ЖИДЕБАЙ • 2011

Әлем халықтарының әдебиеті, өнері,
тарихы, фәлсафасы, білімі, һәм діні

Қазақтың Әл-Фараби атындағы ұлттық университетінің
Гуманитарлық һәм ғылыми-теоретикалық зерттеу институты

УДК 821.512.122

ББК 84 Қаз 7-5

Ж 81

ҰЛЫ АҚЫН-ЖАЗУШЫЛАР МЕН ОЙШЫЛДАР АЛЛЕЯСЫ

Поэзия

Серия I-XXI ғғ.

Мағжан Жұмабаевтың өлеңдер жинағы жеке кітап болып ұсынылып отыр. Кітапқа ақынның әр жылдары жазыған өлеңдері енді. Ұлына, еліне, туған жеріне деген сүйіспеншілігін өлеңдерімен жеткізген ұлы ақын сталиндік режимнің құрбаны болып қырық бес жасында дүниеден өтті. Өзіндік дербес әлемін, адамдық дара тұлғасын асқақ ұстаған ақынның есімі де, оның өлеңдері де қазақ әдебиетінде жарты ғасыр бойы аталмай келген еді. Бүгінгі күні Мағжан Жұмабаевтың туындыларына деген қызығушылық күн сайын арта түсуде.

Мағжан Жұмабаев — один из основоположников казахской литературы. Мағжан из того поколения поэтов, которые первыми в Средней Азии и Казахстане воссоединили духовное развитие Востока и Запада. «Его поэзия, наполненная болью о судьбе своей нации и всего человечества, в целом жива. Она живет своей жизнью. Но как жаль, что все прекрасные произведения достаются творцу лишь ценой собственных несчастий. Иногда ценою жизни», писал о великом поэте Мухтар Ауэзов.

Мағжан Жұмабаев

Ж 81 Адассам елім деп адастым. Өлеңдер.

Я солнцем огненным рожден. Стихи. / Мағжан Жұмабаев
— Алматы: RS, 2011. — 146 б. — каз., рус.

© «Мағжан Жұмабаев», Білім, 1996

© «Пророк», Жибек Жолы, 2002

© Мағжан Жұмабаев, 2011

© RS, RS, 2011, 146 б.

ISBN 978-601-7294-07-6

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АЛМАТЫ АҚПАРАТТЫҚ
КЕҢЕСХАНАСЫ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АЛМАТЫ АҚПАРАТТЫҚ
КЕҢЕСХАНАСЫ

*Бірінші халықаралық поэзия
фестивалі — «Мағжан көктемі»*

Қызылжар елі

*Первый международный
поэтический фестиваль —
«Весна Магжана»*

КІТАП — ЕҢ САБЫРЛЫ ҰСТАЗ

Адамзат баласының алдында үш айғақты зор міндет тұр: бірі — бейбітшілікті, екіншісі — руханиятты, үшіншісі — табиғатты қорғау және сақтап қалу. Бұлардың қай-қайсысы да біздің тіршілігіміздің басты бағдары. Бір-бірін толықтыратын ұғымдар. Осы үш бастауға Қазақстанның ғана емес, бүкіл әлемнің болашағы байлаулы.

Бола ма, жоқ па деген Адамзат тіршілігіне бағытталған Гамлет күмәні: егер біз оған мән беріп, құлақ аспасақ, адамзат алдында мәңгі шешілмес сұрақ болып қалатыны сөзсіз. Техникалық даму әлемде құлашын кеңге жайды, осыған орай адам да табиғатты құл қылуға барын салуда. Ұлы бабаларымыз қолдан соққан әлемдік мәдениет пен ойдың көзсіз мұхитын меңгеруде біздер оқы түсіп жатырмыз. Өкінішке орай, әлем халықтары бастарына төнген қатерді аңғаруда мешеулік танытуда. Интеллектуалдық және идеологиялық көзсіздік қоғамда болып жатқан ақиқаттан алыстатып, адамды апат жолына — моральдық, адамгершілік, рухани дағдарысқа белшесінен батырды. Үшінші мыңжылдық біздің ортақ үйіміз — Жер-бесігімізде төтенше өзгертулер енгізуді талап етеді.

Өзінің биік, таза, рухани қасиетімен Кітап — мәдениет пен руханиятты қорғауда теңдесі жоқ қару болып табылады.

Кітап — адамзат баласына ағарту һәм білім сыйлап береді. Кітап беттерінде адамзат тіршілігінің сап қилы құпия сырлары сақталған. Кітап — уақыт пен кеңістіктің тынысына толы адамзат ойының жемісі.

Адамзат кітапқа өзінің қасиетті сезімі мен жан жылуын сеніп тапсырған. Кітап біздің алға жылжуымызда, катаклизмдардан арылуымызда, адамгершіліктің биік шыңына көтерілуде өлшеусіз ақыл қосады.

Кітап — ең сабырлы ұстаз.

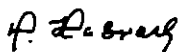
Тек кітап қана қайырымдылық пен айуандықтың, ақиқат пен жалғанның ара жігін айнытпай танып білуге үйретеді.

Мен Абай клубының адамгершілік әрекетін қолдаймын. Қазақтың көрнекті жазушысы Роллан Сейсенбаевтың «АМАНАТ» журналы мен 200 томдық Кітапхана шығарудағы ұлағатты бастамасына шын жүрегіммен қуанатынымды білдіргім келеді. Отанымыздың рухы мен мәдениеті үшін барын салған жазушыны Қазақстанның ұлтжанды, нағыз патриоттары қолдайтынына сенімім зор.

Жаңа басылымға ойшыл да, рахымды оқырман тілеймін. «АМАНАТ» журналының 200 томдық Кітапханасы — Әлем халықтары әдебиетінің, өнерінің, тарихының, философиясының алғашқы томдары — дүниеге келуі тілге тиек етер, шын қуанар, үміт артар үлкен әлеуметтік құбылыс.

Кітапты аялайық, құрметтейік, кітапқа адал болайық!

Нұрсұлтан Назарбаев

Қазақстан Республикасының Президенті

14 наурыз, 2001 жыл Астана

АДАССАМ
ЕЛІМ
ДЕП
АДАСТЫМ

**Сансыз күндер ой астына көмілдім,
Қор болып ем көңілін таппай көңілдің.
Жаспен жасып, оймен азып-тозып ем,
Өліп едім, бүгін тағы тірілдім.**

КӨНЛ

С

Ұм көңілге разы емен мен,
Тез жанад да, тез сөнөд.
Бір тілегің істесең сен,
Оған басқа оіі келед.

Жас баладан артык жеңсік
Мұндай нәрсе көрмедім.
Тұрағы жок шайтан секек,
Тіпті-ак сырын білмедім.

Бір жар іздеп, болса әуре,
Таптым, бардым қасына.
«Аш құшағын.— дедім.— сәуле!
Шомылып көз жасыма».

Жанған жүрек, жасты көріп,
Көңлі сенгіш перизат:
«Ақырын.— деді қолын беріп.—
Жанба, сәулем, көрме жат!»

Жанып-күйіп сүйісе таңда,
Кешке сөнген ол отсыз.
Бүгін мұнда, ертең анда,
Тым-ак нәрсе ұятсыз.

ЗАР

Күз жетіп, жердің жүзі солғын тартса,
Алтын күн нұры кеміп, салқын артса,
Жер жүзі өлім күтіп тұрса жылап,
Сексенде селкілдеген байғұс қартша.

Қатты қыс кірейін деп есік ашса,
Қызыл гүл қорыққаннан түсі кашса,
Әл кетіп, бұлғақтаған бұтақтарда
Жапырақ: «Ал өлдік!»—деп сыбырласа,—

Қайғырман, сірә, осы қыс жетті екен деп,
Есіл жаз бір күндей боп өтті екен деп,
Артына қатты суық қайғы тастап,
Жолымен «Барсакелмес» кетті екен деп.

Қыс өтер, мезгілімен жаз да болар,
Қар еріп, ойпан жерлер саз да болар.
Теніздей толқындаған шалқар көлде
Түрлі құс: үйрек, акку, қаз да болар.

Алтын күн алтын сәуле жерге шашар,
Жан кіріп, жан-жануар қыбырласар.
Күркіреп қара бұлт аспан-көкте,
Жасаған кең рақметтің кілтін ашар.

Сөзім жоқ дәл осындай болуында,
Бар қайғы, қалың дертім менің мұнда.
Көңілдің баяғыдай мінезі жоқ,
Соғалы жүрек зорға, келші, тыңда.

Жоғалды, батты, кетті сәулем-күнім,
Жайынаған жүз құлпырып қызыл гүлім.
Сәулесіз, Айсыз, Күнсіз қараңғыда
Өтермін аһ ұрумен шықпай үнім.

Жалғанның бір көрермін көп пен азын,
Өмірімде енді болмас жылы жазым.
Енді бір өлгенім де, жүргенім де,
Қолымнан ұшқаннан соң қоныр қазым.

ОРАМАЛ

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп...

Күз сарғайтты қайыңды,
Мен де бірге сарғайдым.
Қара бұлт жауып айымды.
Жылаймын, күйем, зарлаймын.

Толып қалды төрт айға,
Күйікпенен күн өтті.
Жарымды өкіріп отарба
Канды жаққа әкетті.

Елін ойлап қамығып,
Жүрегі толып дерт-шерге.
Жүр екен жаным жабығып
Осы күні қай жерде?

Жарк-жүрк сансыз көзі бар.
Бейне жынның ұясы,
Ың-жын, у-шу сөзі бар.
Түсірмес жарық княсы.

Жылы жүзді жаны жоқ
Қалада жүдеп жүр ме екен ?
Жақыны жоқ, жары жоқ,
Жалған оған көр ме екен ?

Солдатша сымдай кпнініп,
Шекпені онын сұр ма екен?
Күрегіне сүйеніп,
Суықта жаурап тұр ма екен?

Жатқан шығар ор казып,
Жауға ма әлде өзіне.
Бұрыла алмай боіі жазып,
Қайғы шығып жүзіне...

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем қашан кестелеп?..

Орала берме, жібегім.
Тезірек жүрші, сен де, біз.
Сенсің қымбат керегім,
Алақандай ақ бәтес.

Қайғыдан өлсем, арман жоқ.
Ақиреттік жолдасым.
Көзімде жас қалған жоқ,
Кестеге сінді бар жасым.

Орамалды алып сорлыңнан,
Көзіңе жасынды іріккенде,
Күрсініп ауыр, сәулемжан,
Көзіңді ақырын сұрткенде.

Жасаған не, тілегім:
Аралассын жасқа жас.

Орала берме, жібегім,
Сенсін жаным, ақ бәтес.

Қасірет батты жаныма,
Уға толды жас жүрек.
Орамалды жарыма
Бітірем кашан кестелеп?..

ГҮЛСІМГЕ

457.89

Жұмақтағы жібек желден,
Мәңгі жайнап тұрған гүлден
Жаратылған әйел сұлу!
Тұрмыс деген бір тұзаққа,
Азға емес, тым ұзаққа
Кез болыпты — ішіпті у.
Әйел атын Гүлсім дейді.
Тұрмыс атын тылсым дейді.

Жұмақтағы кәусар судан,
Бетіндегі алтын будан,
Періштелердің жырынан,
Жұмак суы сылдырынан,
Жапырағының сыбдырынан,
Тәнірінің дәл өз нұрынан
Жаратылған періште еді.
Мекені оның ғарышта еді.

Алмас канат періште еді,
Мекені оның ғарышта еді.
Жерді көрді канға батқан.

Жүрегіне канжар кіріп,
Жапан түзде аңдай ұтып,
Елді көрді зарлап жатқан.
Елді көрді — жерге түсті,
Жерге түсті — көрге түсті.

Елді көрді — жерге түсті,
Какты канат, кезді, ұшты,
Кім зарласа, соны сүйді.
Күлгенменен бірге күліп,
Өлгенменен бірге өліп,
Күйгенменен бірге күйді.
Жабыкканға жәрдем етті,
Кара да, ак та теңіз өтті.

Алдап, меруерт көбік шашар,
«Кел, — деп, — бері!» қойнын ашар
Тұрмыс — теңіз бір тұңғыық.
Теңізге кім басар кадам,
Басса, басар оған адам,
Жанын сатып, жанын қиып!
Тұрмыс — теңіз сылқ-сылқ күлді,
Сұлу суға кірді де өлді.

Өлді сұлу — өтті жылдар,
Өлді сұлу — бітті жырлар,
Жалғыз ерте кешкі таңмен,
Канды жерге көзін салып,
Көкті ойлап күйіп-жанып,
Қонырлатқан мұңды әнмен
Ұшады екен канат қағып,
Көзінен ыстық жасы тамып.

Жан толқытар жыр іздеген.

Әдемілік нұр іздеген.

Киял құлы — мен бір ақын.

Тұрмыста тар, тайғақ жолға.

Түсіп келе жатып зорға.

Күні кеше кешке жақын

Батқан күннің танын көрдім.

Сол сұлудың жанын көрдім.

Күні кеше жанның жырын.

Жүзіндегі жұмақ нұрын

Естіп, көріп, елжіредім.

Жан-жүрегім, колым беріп.

Қан аралас жасым төгіп:

«Жолым баста, келші!» — дедім.

Қайырылып та қарамады.

Жас жүрегім жаралады...

«Мен бір жанмын өлген. — деді.

Періштелер көмген!» — деді.

Бір қарады, кете барды.

Жүзіндегі жұмақ нұры.

Аузындағы мұңды жыры

Жүрегіме сіңіп қалды.

Жүрегімнен кетпес бұл жыр.

Құбылса да мыңға өмір.

Періштелер лебізінен.

Шын махаббат теңізінен

Жаратылған әйел сұлу!

Тұрмыс деген бір тұзаққа.

Азға емес, тым ұзаққа

Кез болыпты — ішіпті у!

Әйел атын Гүлсім дейді.

Тұрмыс атын тылсым дейді...

ОТ

Күннен туған баламын,
Жаркыраймын, жанамын,
 Күнге ғана багынам.
Өзім — күнмін, өзім — от,
Сөзім, қысық көзім де — от,
 Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз Тәңірі — от,
Оттан басқа Тәңірі жоқ.

Жалынмен жұмсақ сүйеді,
Сүйген нәрсе күйеді,
 Жымпып өзі жорғатар.
Ұшырағанды шок қылар,
Шок қылар да, жоқ қылар,
 Мұнын аты От болар.
Мен де отпын — мен жанам,
От — сен, Тәңірім, табынам.

Әдемі отпен аспаным,
Бәрі жасық басқаным,
 Жалын жұтам — тез тоям.
Әулем, нем, құтыма,
Тенсіз Тәңірім — отыма
 Әлсін-әлсін май құям.

Май құямын — өрлейді,
Құлашын көкке сермейді.

Кейде жылан арбайтын,
Кейде аждаһа жалмайтын,
Сескенбес, сірә, кім сенен!
Шынында, менің өзім де — от,
Кысылған қара көзім де — от.
Мен — оттанмын, от — менен.
Жатынмын мен, жанамын,
Оттан туған баламын.

Қараңғылық бұққанда,
Қызарып күн шыққанда,
Күн отынан туғанмын;
Жүрегімді, жанымды,
Иманымды, арымды
Жатынменен жуғанмын.
Жүрегім де, жаным да — от,
Иманым да, арым да — от.

Жарқырап от боп туғаннан,
Белімді бекем буғаннан,
Қараңғылық — дұшпаным,
Сол жауызды жоюға,
Соқыр көзін оюға
Талай заулап ұшқанмын.
Әлпіге¹ барғам Алтайдан,
Балқанға барғам Қытайдан...

Заулап, өрлеп аспанға,
Әлпіден асқар асқанда
Отты Атилла, Баламір
Мен едім, Тағы барғанда
Ойран салып Балқанға
Жолбарыс Жошы, Сүбітайі ер

¹ Альпі — асқар таудың аты (М. Жұмабаевтың ескертпесі).

Шалғай-шалғай жер шалып,
Басылдым біраз от алып...

Кеше маған тіл келді,
Күнбатыстан жел келді.
 Каранғылық каптады.
Ұяттан әсер қалмады,
Идеалды — Алланы
 Карын деген таптады.
Күнім, заулап жана гөр,
Күнбатысқа бара гөр.

Енді заулап жанайын,
Күнбатысқа барайын.
 Бір шетінен тиейін.
Каранғы тас қаласын.
Жалмауыз жауыз баласын
 Жалынмен жалап, сүйейіін:
Не қатар екен қаладан,
Жалмауыз жауыз баладан?!

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын.
 Күнге ғана бағынам.
Өзім — күнмін, өзім — от.
Сөзім, қысық көзім де — от.
 Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз Тәңірі — от,
Оттан басқа Тәңірі жоқ.

ПАЙҒАМБАР

*Устремляя наши очи
На бледнеющий Восток,
Дети скорби, дети ночи,
Ждем, не придет ли наш Пророк.*

Д. С. Мережковский.

Күнбатысты каранғылық каптаған,
Күні батып, жана таны атпаған.
Түнеріп жүр түннен туған перілер,
Тәнірісін табанына таптаған.

Күнбатысты каранғылық каптаған,
Көгінде жок жалғыз жұлдыз батпаған.
Түн баласы Тәнірісін өлтіріп,
Табынатын баска Тәнірі таппаған.

Күнбатысты каранғылық каптаған,
Жалғыз жан жок каранғыда лакпаған.
Білген емес — иман деген не нәрсе,
«Қарын» деген сөзді ғана жаттаған.

Түн баласы... Түн жолына түскен ол,
Сакаусын деп Мұса тілін кескен ол,
Тәнірінің сүйікті ұлы Айсанын
Тітіркенбей ұрттап қанын ішкен ол...

Түн баласы түнерген түн жамылған,
Аллаға емес, әзәзілге табынған.
Інжілді өртеп, табанға сап Құранды,
Әділдікті күткен ессіз қарыннан.

Түн баласы өмірінде араз таңменен,
Кабыл ұлы ауызданған қанменен.
Табынатын құр денеге жануар,
Болған емес жұмысы оның жанменен.

Төгілмей ме кемерінен асқан су,
Өлтірмей ме жайылған сон күшті у.
Түн баласы түнеріп тұр өлгелі,
Көзінді сал — күнбатыста қанды шу.

Көзге түртсе көрінбейтін кара түн,
Күнірене ме, күле ме әлде әлдекім?
Жылайды да, шулайды да ұлиды,
Бұл кім? Бұл ма — түн баласы түссіз жын.

Қап-кара түн. Түн баласы күніренед,
Күніренумен бір-біріне үн беред.
Сөгінеді, сүрінеді, жығылад,
Кара түнде көр көзімен не көред?!

Қап-кара түн. Толқындары кара қан,
Кара түнде өншен соқыр шұбырған.
Сол шұбырған сансыз соқыр алдында
Ентелеген кәдімгі Иван есалан.

Қап-кара түн. Шегір көзді жындар жүр,
Қап-кара түн. Қайғы мен қан ойнап тұр.
Қайғы менен кара қанға түншығып,
Түн баласы ауыр ойлар ойлап тұр.

Кап-кара түн. Уакыт ауыр өтеді,
Ой артынан ойлар келіп кетеді.
Түн баласы көр көзінен жас төгіп,
Күншығыстан бір пайғамбар күтеді...

Ерте күнде жоқ бар еді түн туған,
Кап-қараңғы түн ішінде Күн туған.
Отты Күннің сәулесінен от алтын
Отты көзді, отты жанды Гун туған.

Ерте күнде отты Күннен Гун¹ туған,
Отты Гуннен от боп ойнап мен туғам.
Жүзімді де, қысық кара көзімді
Туа сала жалынменен мен жуғам.

Қайғыланба, соқыр сорлы, шекпе зар,
Мен— Күн ұты, көзімде Күн нұры бар.
Мен келемін, мен келемін, мен келем —
Күннен туған, Гуннен туған пайғамбар.

Соқыр сорлы, көрмеіі ме әлде көзін көр?
Күншығыстан таң келеді, енді көр.
Таң келеді, мен келемін — пайғамбар,
Күт мені сен, «лахауланды» оқи бер.

Күншығыстан таң келеді — мен келем,
Көк күніренед: мен де көктейі күніренем.
Жердің жүзін қараңғылық қаптаған,
Жер жүзіне нұр беремін, Күн берем!

Кап-кара түн. Қайғылы ауыр жер жыры,
Кап-кара түн. Күніренеді түн ұты.
Күншығыста ақ алтын бір сызық бар:
Мен келемін, мен пайғамбар — Күн ұты.

¹Гун — түріктің арғы атасы (М. Жұмабаев ескертпесі).

КҮНШЫҒЫС

Қысық көзді Күншығыс,
Бұл тұруын қай тұрыс?
Серпіл енді, атыбым!
Күнірентіп жерді ыныраншы,
Күнбатысқа көз салшы,
Көрдін бе қанның жатынын?

Күнбатысты шаң басқан,
Шаң емес, кара қан басқан.
Тарсыл-күрсіл, қанды атыс,
Көп білем деп — бөлуге,
Көп күлем деп — өлуге
Жакын қалды Күнбатыс.

Дария еді ол өкірген,
Шапшып көкке лепірген,
Жемірілді кемері.
Өлгелі жатқан құрт ауру,
Жан-жаққа сүзіп көз салу —
Қолынан енді келері.

Ібіліске ерген есерлер,
Өзімшіл кеуде кеселдер,
Тұншықсын, қанға боялсын.

Онын өлген үнімен,
Қанды батқан күнімен
 Күншығысым оянсын!
Қысық көзді Күншығыс,
Болсын соңғы бұл жүріс,
 Күнбатысқа жүрелік.
Желкілдеген туменен,
Жер күніренткен шуменен
 Қаласына кірелік.

Құл қылайық қаласын,
Құл қылайық баласын.
 Жок, жок! Ашу басалық!
Гүл қылайық қаласын,
Ұл қылайық баласын,
 Мейірім есігін ашалық.

Мұндарларды адасқан,
Айрылып естен шатасқан
 Күншығыстың жолына
Салайық, шетсің демейік,
Аямайық, көмейік
 Күншығыстың нұрына...

Терен теңіз тебіренді,
Күншығысым күніренді,
 Қырағы көзім көреді:
Желкілдеген туменен,
Жер күніренткен шуменен
 Қара бұлт қаптап келеді.
Әй, сен, кесел Күнбатыс!
Бұл жатуын қай жатыс,
 Жоғал жылдам жолымнан!
Болмаса, қорықсан өлімнен,
Үмітін болса өмірден,
 Ұста менің қолымнан!

АЛЫСТАҒЫ БАУЫРЫМА

Алыста ауыр азап шеккен бауырым,
Қуарған бәйшешектей кепкен бауырым.
Камаған қалын жаудың ортасында
Көп қылып көздің жасын төккен бауырым.

Алдыңды ауыр қайғы жапқан бауырым,
Өмірінше жапа шеккен жаттап бауырым.
Түксиген, жүрегі тас жауыз жандар
Тірідей терін тонап жатқан бауырым.

Япырмай, емес пе еді алтын Алтай,
Анамыз бізді тапқан, асау тайдай.
Бауырында жүрмеп пе едік салып ойнақ,
Жүзіміз емес пе еді жарқын Айдай?!

Адалы алтын сақа атыспап па ек,
Тебісіп бір төсекте жатыспап па ек?
Алтайдай анамыздың ақ сүтінен
Бірге еміп, бірге дәмін татыспап па ек?

Тұрмап па ед біздің үшін мөлдір бұлақ
Сылдырап сылқ-сылқ күліп таудан құлап?
Даяр боп ұшқан құстай сокқан құйын,
Тілесек бір-бір тұлпар бейне пырақ!

Алтайдың алтын күні еркелетіп,
Келгенде жолбарыс боп жана ер жетіп,
Ақ теңіз, Қара теңіз ар жағына,
Бауырым, мені тастап, қалдың кетіп!

Мен қалдым — жас балапан қанат қакпай,
Ұшам деп ұмтылсам да дамыл таппай,
Жөн сілтер, жол көрсетер жан болмады,
Жауыз жау қойсын ба енді мені атпай?!

Қорғасын жас жүрекке оғы батты,
Күнәсіз таза қаным судай ақты,
Қансырап, әлім құрып, естен тандым,
Қаранғы абактыға берік жапты...

Көрмеймін кеше жүрген қыр-сайды да,
Күндіз — Күн, түнде — күміс нұрлы Айды да!
Ардақтап, шым жібектей арайға орап
Өсірген алтын анам Алтайды да.

Япырмай, айрылдык па қалын топтан,
Шабылып қайтпайтұғын жауған оқтан,
Түріктің жолбарыстай жүрегінен,
Шынымен қорқақ құл боп жаудан бұққан?!

Шарқ ұрып ерікке ұмтылған түрік жаны
Шынымен ауырды ма, бітіп халы?!
От сөніп жүректегі, құрыды ма
Қайнаған тамырдағы ата қаны?!

Бауырым! Сен о жақта, мен бұ жақта,
Қайғыдан қан жұтамыз. Біздің атқа
Лайық па құл боп тұру? Жүр, кетелік
Алтайға, ата мирас алтын таққа!

ТЕЗ БАРАМ

Қыранымын сары сайран даланын,
Қос қанатым — алтын Алтай, Оралым.
Еркін дала ардақтысы, еркесі
Бетім қайтпай өскен батыр баламын.

Асқан алып — ата затым сұрасан,
Асқан дана — ана затым сұрасан.
Шашып жалын жас жолбарыс ұмтылса,
Қорқак құлдар, қалай қарсы тұрасың?!

Тұлпар мініп, туды қолға алайын,
Суырып қылыш, қан майданға барайын.
Жердің жүзі кім екенім танысын,
Жас бөрідей біраз ойын салайын.

Тірілтейін алып атам аруағын,
Тазартайын Сарыарқамның топырағын.
Жан-жағына тегіс билік жүргізіп,
Кемеліне келсін кейінгі ұрпағым.

Дұғала бол, алтын Алтай — қарт анам,
Алып ата, қуды жолың ер балам.
Ақ шашыңды, көкірегіңді ніскеуге,
Тәңірі жазса, сәулетпенен тез барам.

ҚАЗАҚ ТІЛІ

Күш кеміді, айбынды ту құлады,
Кеше батыр — бүгін корқақ бұғады.
Ерікке ұмтылған ұшқыр жаны кісенде,
Қан суынған, жүрек солғын соғады.

Қыран құстың қос канаты қыркылды,
Күндей күшті күркіреген ел тынды.
Асқар Алтай — алтын ана есте жоқ,
Батыр, хандар — асқан жандар ұмытылды!

Ерлік, елдік, бірлік, қайрат, бақ, ардын, —
Жауыз тағдыр жойды бәрін не бардын...
Алтын Күннен бағасыз бір белгі боп,
Нұрлы жұлдыз — бабам тілі, сен қалдың!

Жарық көрмей жатсан да ұзақ, кен—тілім,
Таза, терең, өткір, күшті, кен тілім,
Таралған түрік балаларын бауырына
Ақ қолыңмен тарта аларсың сен, тілім!

ЖЕР ЖҮЗІНЕ...

Жер жүзіне ер атағым жайылған,
Жан емеспін оттан, судан тайынған.
Кайраты мол кандыбалак кыранмын,
Күн болған жок жаудан жүрек шайылған.

Еркін ырғып шыккам аскара Алтайға,
Қырда тұрып садак тарткам Қытайға.
Талай тайғақ, тар кешуде таймаған
Батыр жүрек, кайрат енді алдай ма?!

Талмай, қайтпай, камал бұзған кемеңгер,
Арыстанға карсы ұмтылған мендей ер.
Бір барқылдак жалпылдаған төбеттен
Қоркар болсам, жұтсын мені кара жер!

МЕН ЖАСТАРҒА СЕНЕМІН

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай кайратты,
Қырандай күшті канатты
Мен жастарға сенемін!

Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар,
Жаннан қымбат оларға ар,
Мен жастарға сенемін!

Жас қырандар — балапан,
Жайып канат, ұмтылған,
Көздегені кен аспан,
Мен жастарға сенемін!

Жұмсақ мінез жібектер,
Сүттей таза жүректер,
Қасиетті тілектер —
Мен жастарға сенемін!

Тау суындай гүрілдер,
Айбынды алаш елім дер,
Алтын Арка жерім дер,
Мен жастарға сенемін!

Кажу бар ма тұлпарға,
Талу бар ма сұнкарға?!
Иман күшті оларда.
Мен жастарға сенемін!..

Алаш — айбынды ұраны,
Касиетті Құраны.
Алаштын олар құрбаны.
Мен жастарға сенемін!

Мен сенемін жастарға:
Алаш атын аспанға
Шығарар олар бір танда.
Мен жастарға сенемін!

...ҒА

Мейірімсіз тағдыр құрған торға түсіп,
Жапанда жатыр едік біз окка ұшып,
Кеудеден таза ыстық кан сорғалап,
Қайрымсыз кара салқын жерді құшып;
Айрылып алтын ерік, ар-намыстан,
Қайрылмай канат қағып бак құсы ұшып,
Тас жүрек, көңілі кара жауыз жаудын
Қолынан құлдық, қорлық уын ішіп;
Жан таппай төніректен жәрдем қылар,
Өмірден енді алдағы үміт кесіп.

Қайратты ер, сын-бәйгеге тігіп басын.
Сол кезде ауыр жолға қадам бастың —
Құтқарып келімсектен, тірілтпекке
Көз жетпес кең, бай Сібір сар даласын.

Ұмтылған ізгі жолда тілегіне,
Түссе де темір шынжыр білегіне,
Қасіретті, кара күнде жанды сүйген
Қонған жоқ кіршік таза жүрегіне.

Сол жолда қайғы жұтқан бізді көрдің,
Бауырдай бірге туған қолың бердің —
Есіркеп, жаның ашып, жақын тартып,
Жазуға сыртқы, ішкі қалың шерден.

Баладай еркелеткен колына алдын.
Жұбаттын, еске салып өткенді алтын.
Тіледін таза жүрек, ақ көңілмен
Болсын деп баяғыдай жүзін жаркын.

Ардақты ер! Ұмытылмас еткен ісін,
Күні ертен айбынды Алаш жинап есін,
Көксеген көп заманнан тілегінді
Жарыкка шығаруға жұмсар күшін.

ТӘҢІРІ

Зор Тәңірі, күштісін сен, сенеміз біз,
Әділ деп, әр ісіне көнеміз біз.
Ол құлын өзі еңіретпес тура Ие деп,
Ойне ерік тізгінін береміз біз.

Ауыздан Алла атыңды тастамаймыз,
Атласыз ешбір іске бастамаймыз.
«Әділ хан, бұйрығына бойсұндық», — деп,
Бүйірықсыз бір адым да аттамаймыз.

Кеш, Тәңірім, болса сөзім пендешілік,
Мінекей, айқын зұлым, қайда әділдік?
Соншама кең рахметтен құр тастайтын,
Баласы алты Алаштың — біз не қылдық?

Басқаға орын бердің жақсы жайдан —
Зенгір тау, түпсіз дария, терең сайдан.
Үмітсіз, тілегі жоқ, тұрағы жоқ,
Қуылған дәрғаһіннан біз бе шайтан?

Бізге отсыз шөл даланы орын қылдың,
Бак-дәулет, өнер-білім қырын қылдың.
Кесір деп кек алатын өгей балан
Біз бе едік? Көп төбетке жырым қылдың!

Жібердін басқа жұртқа жолбасшылар,
Әр жұрттын жолбасшымен көзі ашылар,
Не елші, не жол сілтер кітабын жоқ —
Алашка әлде жазғаны бар да шығар?

Бакытсыз қаңғып жүрген казак сорлы,
Әркімге күні кетіп, мазақ сорды,
Бір елші жібермедін, санға алмадын
Жаланаш түйе баккан араб құрлы!

Кеш, Тәнірім, сорлы құлға қаһар етпе,
Рақым қыл, біз сорлыны шетке теппе,
Сөз шықты жан ашумен, Әділ Тәнірім,
Тиген соң ашы таяқ тұшы етке.

ТІЛЕГІМ

Көрмейін рақат, жанайын,
Жалын болсын манайым,
 Күйейін, азап шегейін.
Жансын денем, күш бітсін,
Күшті жалын ішке өтсін,
 Ашы, ыстық жас төгейін.

Көрмейін ерік, тұтқын боп,
Абактыда жұтып от,
 Өтсін өмірім зарменен.
Берік болсын жау қамаған.
Сарғаяйын санадан,
 Көрісе алмай жарменен.

Іште толған калын дерт,
Жүректегі жалынды от
 Зарлатар мені сол уақыт.
Елестеген ерікті,
Ұшқыр жанға серікті
 Жырлармын мен жан атып.

Көрген сайын көп қысым,
Зарлы, ашы дауысым
 Шырқырар Сарыарқада.

Өзегіне өтпей ме.
Зарлы жырым жетпей ме
 Қазағыма — қалқама!
Көрмейін рақат, жанайын.
Жалын болсын манайым.
 Күйейін, азап шегейін.
Жырыммен жаным жұбатам,
Жырыммен жұртымды оятам.
 Несіне жас төгейін?!

ЖАУЫНГЕРДІҢ ЖЫРЫ

Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым!
Қолымда найза көк болат —
Ерлігіме айғағым.
Үлт дегенде көпіріп,
Жарайсын, қаным, қайнадын,
Үлтымнан мен садаға,
Бекіндім, басты байладым.
Көктегі кәрі Күн куә —
Ежелден жаудан таймадым.
Қорқыныш емес нажағай,
Нажағай — сезім, жайнадым.
Білгенін енді істесін,
Өлімменен ойнадым.
Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым.
Қазам жетсе майданда,
Басымда найзам — сайғағым.
Қайратты, қайтпас жан досым —
Ерлігіме айғағым.
Желе бер, жаным Қаракөк,
Желкілде желмен, айдарым!

БОСТАНДЫҚ¹

Жер жүзін кан басканда,
Көбігі шығып аспанға,
 Жын жолдас боп адамға,
Туралык, тендік ұмытылып,
Інжіл, Құран жыртылып,
 Жатканда жерде — табанда.

Қызыл канға мас болып,
Жүрегі кара тас болып,
 Айрылып естен адамзат,
Ұмытып мейрімді несін,
Соғып саулық түйесін,
 Тәңірісі боп Лат, Манат.

Жүргізіп Ібіліс әмірін,
Жауыздық жайып тамырын,
 Өршіп өтірік, дұшпандық...
... Көк есігі ашылды,
Жұмак нұры шашылды,
 Келді ұшып бостандық,
Ғарыш нұрлы жүзі бар.

¹ 1918 жылы Сібірде реакция дәуірінде жазылған (М. Жұмабаевтың ескертпесі).

Кәусар, жібек сөзі бар,
Әдемі, алмас ақ канат.
Жануарлар жердегі,
Ынтасы — жакын көрмегі,
Танырказы анталап,
Аппак нұрға оранып,
Ақырын ғана дем алып,
Құрметпенен тұрысты.
Сәуле көрмейі, шеккен зар,
Аш-жаланаш сорлылар
Қуанысты, күлісті.

Тез жалындап суынған,
Жұмақтан да қуылған,
Адамзат бір әуреде.
Есін жиып күйленіп,
Әбден бойы үйреніп
Алғаннан соң сәулеге

Баяғысын бастады,
Ұжданды былай тастады,
Бостандықта жоқ жұмыс.
Зар еңіреді татай жан,
Сел боп акты қызыл кан,
Өтірік, талау, өлтіріс.

Шірік жүрек сасықтар,
Арамдыкка асықтар
Жетілді, жетті мұратқа.
Қыбырлаған қоныздар,
Қорсылдаған доңыздар
Көктен келген қонакқа

Тілін, қолын тигізді,
«Сасық сайтан» дегізді,
Жауыздық тағы өрледі,
Ізгі елшісі жұмақтың,

Қасиетті қонақтың
Ақ қанаты кірледі.

Қыбырлаған қоңыздар,
Қорсылдаған доңыздар,
Тілегің болды — қуан, күл.
Бостандық — ізгі періште
Кетпекке ұшып ғарышка
Ақ қанатын қомдап тұр.

СҮЙ, ЖАН СӘУЛЕМ

Сүйі, жан сәулем, тағы да сүйі, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Бұл ләззаттын бір минутын бермеймін
Патша тағы, бүкіл дүние малына.

Қушақтатып нәзік талдай беліннен,
Сүйгіз, сәулем, тәтті балдай тіліннен.
Бой шымырлап, талыксиды жүрегім,
Балкып денем, барам еріп деміннен.

Кір қойныма, қыпша белің бұралып,
Таркат шашын, жатсын жібек оралып.
Жаным! Жаным! Тезірек тисін төске төс,
Көз жұмулы, жиі ыстық дем алып.

Шашын — кара, денен — ақ бұлт, жүзің — Ай,
Тісің — меруерт, көзің, сәулем, құралай.
Ләззат, рақат, бақыт — бәрі қойныңда,
Сұрамаймын енді ұжмақ — жақсы жай!

Сүйі, жан сәулем, тағы да сүйі, тағы да!
Жылы, тәтті у тарады қаныма.
Жасағаннан бір-ақ нәрсе тілеймін:
Өтпесе түн, атпаса екен таңы да!

АЛЕКСАНДР БЛОК

Александр Блок —
Мәңгі жас жүрек
Үмітін бір үзбеген.

Батып алтын ойға,
Талмай карап Айға.
«Әдемі әйел» іздеген.

Көрінер деп күнде,
Табылар деп түнде.
Шарк ұрудан талмаған.

Александр Блок —
Мәңгі жас жүрек.
Кай жерге ол бармаған!

«Әдемі әйел» — идеал.
«Әдемі әйел» — бір княз
Блоктың басын байлаған.

«Әдемі әйел» — бір гүл.
Блок — бір бұлбұл.
Блок — бұлбұл сайраған.

Сайраған Блок.
Ойнаған жүрек—
 Кейде үміт, кейде зар.
Өтеді өмір,
Бітеді жыр.
 «Әйелден» бірақ жок ошар.

Күндерде бір күн,
Түндерде бір түн
 Улы балды бітті жыр.

Төсекте Блок
Көз ашып көред.—
 Алдында бір кемпір тұр.

«Әдемі әйел»— идеал,
«Әдемі әйел»— бір княл,
 Идеал, княл — бір сағым.

Жанады жүрек,
Жылады Блок,
 Көріп сөнген шырағын.

«Әйел» — идеал,
Кемпір — ажал
 Тұр Блокка үнітіп.

Сөнді енді өмір,
Бітті енді жыр.
 «Әйел» қалды жыр болып.

МЕНИ ДЕ, ӨЛІМ, ӘДІЛЕ

Кажыдым енді, күш бітті,
Көнілсіз, салқын, күн бұлтты,
Жел бұйығып тербелед,
Әлдекімнің өлгенін,
Оны қалай көмгенін
Әнгіме ғып күніренед,
Жел, күніренбе, жасын тый,
Өлім күйі — тәтті күйі,
Балкиды жаным бұл күйге,
Мені де, өлім, әділе,
Әділе, өлім, әділе!
Қара орманның шетінде,
Нағыз желдің өтінде
Өскен жалғыз жас қайың,
Былк-сылк етіп билеген,
Сылдыр-сылдыр күйлеген,
Болсын онда не уайым,
Сол жас қайың құлапты,
Жанында жел жылапты,
Балкиды жаным бұл күйге,
Мені де, өлім, әділе,
Әділе, өлім, әділе,
Қолына ата ту алып,
Қылышын канға суарып,

Тау суындай тасыған,
Каракат көзін қан жауып,
Қабағынан қар жауып,
Ойын салған жас ұлан —
Майданда ұлан қайтыпты,
Жел иманын айтыпты...
Балқиды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әддиле,
Әддиле, өлім, әддиле!
Әлдеқайда бетпак шөл,
Бетпак шөлде жалғыз жол,
Сол жолменен жалғыз жан
Түн бойы талмай жүріпті,
Табанын тастар тіліпті,
Келгенде атып алтын таң,
Сорлы, шөлде өліпті,
Жел құмменен көміпті,
Балқиды жаным бұл күйге,
Мені де, өлім, әддиле,
Әддиле, өлім, әддиле!
Бетінен алма қан тамған,
Тілінен тәтті бал тамған,
Бұйра толқын шашы бар,
Күлкісі меруерт шашылған,
Өзі — гүл жана ашылған,
Дәл он бесте жасы бар —
Сұту көз жас төгіпті,
Түншығып жасқа өліпті...
Балқиды жаным бұл күйге,
Мені де, өлім, әддиле,
Әддиле, өлім, әддиле!
Талпынған жана нәресте,
Ақ канатты періште,
Быдырлаған бұлақтай,
Көрінген жанды күлдірген,
Жана піскен бұлдірген,
Балауса нәзік құрақтай,

Қайтыпты козы көз тiiп,
Бетiнен кейде жел сүйiп...
Балкиды жаным бұл күйге.
Менi де, өлiм, әлдiле,
Әлдiле.өлiм, әлдiле!
Алыста айдын шалқыған,
Көбiгi меруерт балкыған.
Сол айдыннын астында
Бар екен алпыс ак отау,
Аттын уык, жiбек бау,
Бәрi он алты жасында —
Отау сайын толкын шаш,
Толкын шаштар жаланаш...
Балкиды жаным бұл күйге,
Менi де, өлiм, әлдiле,
Әлдiле. өлiм, әлдiле!

Жана пiскен балдырған,
Сүйiсе, мейiр кандырған,
Айдынға барып түсiптi,
Отауларды аралап,
Жас жүрегiн жаралап,
Сұлуларды құшыпты,
Құшыпты да өлiптi,
Жел толкыннан бiлiптi...
Балкиды жаным бұл күйге,
Менi де, өлiм, әлдiле,
Әлдiле.өлiм, әлдiле!

Балдырғанмен бастасып,
Сұлумен кол ұстасып,
Жас ұланмен жолдас боп,
Жас қағынды колға алып,
Баланы сүйiп бiр канып,
Жолаушымен мұндас боп,
Мен де тезiрек өлейiн,
Әлi жасын демеiiн.

Балкыды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім, әлдиле.
Әлдиле, өлім, әлдиле!

Бетімнен тәтті бір сүйіп,
Алдына алшы әднлеп,
Келші, өлім, тезірек.
Жан ұшудан тоқтады,
Жынданып енді сокпайды
Кешегі асау жас жүрек.
Бетімнен тәтті бір сүйіп,
Алдына алшы әднлеп...
Балкыды жаным бұл күйге.
Мені де, өлім әлдиле,
Әлдиле, өлім, әлдиле!

**ЖҰЛДЫЗДЫ — ЖҮЗІК,
АЙДЫ АЛКА ҒЫП БЕРЕЙІН**

Келші, көзім, күн бетіңді көрейін,
Сүйші, сәулем, тұншығып мен өлейін.
Жет, жұлдызым, жылжып қана жібектей,
Жұлдызды — жүзік, Айды алка ғып берейін.
Сөзін — сикыр, есті тұман баскандай,
Ессіз жүрек дария болып таскандай.
Күлкін, Күнім, күндей күміс табакка
Мінсіз сұту меруертті шашкандай.
Шашын — толқын, жүрегімнің жарына
Соғылды да, батты улы зарына.
Айнам, саған арнап жырлар жазамын,
Қаламымды матып жүрек қанына.
Жырларыммен кестелейін орамал,
Бүлдіргендей, бөбектайым, бетің бал.
Балға талай шыбын қонуға ұмтылар,
Ұмтылғанда орамалмен қағып қал.
Еркетайым, келсен егер қасыма,
Сәулелерден шок қазар ем басына.
Көз жасымнан меруерт тізіп берер ем,
Келші, күлмей көзден аққан жасыма.
Келші, көзім, Күн нұрына көмейін,
Сүйші — өлейін, «неге өлейін?» демейін.
Жет, жұлдызым, жылжып қана жібектей,
Жұлдызды — жүзік, Айды алка ғып берейін!

БЕРНИЯЗҒА

...Ұлан өлді батып қанға.

Тыныштық тапты асау жан да.

Өмір — дала, акын — бала қанғырған.
Жан сусынын көз жасымен қандырған.
Акын — бөбек, өмір — көбік, тылсым-ды
Ойнап, арбап, бөбекті естен тандырған.

Күніренеді кенес айтып қария,
Әлдеқайда жер шетінде дария:
Тұңғықтың түбі толған тамаша,
Дарияның сыры жоқ қой жария.

Дарияның астында — алпыс ақ отау,
Ақ отаулар алтын уық, жібек бау.
Отау сайын судай сұлу толқын шаш,
Толқын тербеп: «Әлди, әлди!» — дейді бау.

Әлди, әлди, тербеледі ордалар,
Ордаларда өншен сұлу ән салар.
Сұлу жанның күлкісі де сиқыр ғой,
Күлкілері көбік болып жорғалар.

Көрінсе егер сонау күміс күлкілер,
Жас ұланның жүрегін жүз тілгілер.

Шерлі ұланның көріп суға шомғанын,
Мылқау жартас: «Жынды ма әлде?!» — деп күлер.

Кенес айтып күніренеді бір күні,
Есімде жок, әйтеуір сол бір күні:
Майдан құрып, қарсыласқан екі жау,
Таудай мылқау, бірінің де жок үні.

Екі жаудың біреуі — өлім, бірі — өмір,
Бір-біріне қайрасады тіс шықыр.
Бір мезгілде жаны жалын жас ұлан
Әлдеқайдан қан майданға келіп тұр.

Жап-жас бала келе сала, қабағын
Түйіп, тартқан екі жаққа садағын.
Тастан қайтқан оғы тиіп өзіне,
Қан майданда қайтыс болған қарағым!

Ұлан өлген, мұны көрген екі жау:
«Мына ұланның емес, сірә, дені сау. —
Деді-дағы, шегі қатып күлісті, —
Әй, есалан!.. Ха-ха, ха-ха, ха-ха-ау!»

Жаны жалын, жаны шерлі жеткіншек,
Күлсін саған, сөксін мейлі көк есек.
Мен сөкпеймін сені, сонау толқынмен
Қан майданға неге ғана кірдің деп.

Мен күніренем, ұлы ойлар кеп басыма,
Жырласаң ед шомылып көз жасына:
Тұңғнықтың түбіндегі тамаша
Өзі-ақ көшіп келмес пе еді қасына...

Өмір, өлім — мәңгі аңдысқан екі жау,
Екі жауды бауыр қылар жыр бар-ау.
Сол жыр таппай, садақ тартпай, сабыр ғып,
Қан майданда күніренсен еді, сор бала-ау!

АДАССАМ ЕЛІМ ДЕП АДАСТЫМ 55

Ойлаймын да, өкінемін ғапылдығына,
Жаным сеніп еді жақындығына...
Жастай сөнген жалын жанды жеткіншек.
Күнән ауыр, кешем ақындығына.

Өмір — дала, акын — бала қанғырған,
Жан сусынын көз жасымен кандырған.
Ақын — бөбек, өмір — көбік, тылсым-ды
Ойнап, арбап, бөбекті естен тандырған.

ТҮРКІСТАН

Түркістан — екі дүние есігі ғой,
Түркістан — ер түріктің бесігі ғой.
Тамаша Түркістандай жерде туған
Түріктің Тәңірі берген несібі ғой.

Ертеде Түркістанды Тұран дескен.
Тұранда ер түрігім туып-өскен.
Тұранның тағдыры бар толқымалы.
Басынан көп тамаша күндер кешкен.

Тұранның тарихы бар отты желдей,
Заулаған қалың өрттейі аспанға өрлей.
Тұранның жері менен суы да жат.
Теніздейі терең, ауыр ой бергендей.

Тұранның егі-шексіз шөлі қандай,
Теніздейі кемері жоқ көлі қандай!
Тұранның дария аталған өзендері
Тасыса, шөлді басқан селі қандай!

Тұранның таулары бар аспанға асқан,
Мәңгіге басын аппак шаштар басқан.
Бауырында ерке бұлақ салады ойнақ,
Жаралып таудан аққан салқын жастан.

Шөлдер бар, жел де жүрмес, сап-сары құм,
Моладай ешбір үн жоқ мәңгі тып-тын.
Болмақ па жан-жануар шексіз шөлде,
Сар құмда салар ойнақ пері мен жын.

Тұранның теңіз дерлік көлдері бар.
Шалқыған шегі-шетсіз Теңіз, Арал.
Бір шетте қасиетті Ыстықкөлдің
Бауырында дүние көрген түрік көкжал.

Ертеде Оқыс, Яксарт — Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі сол екі су жағасында
Табасын қасиетті бабаң бейітін.

Тұранның Тянь-Шаньдай тауы қалай,
Пар келмес Тянь-Шаньға таулар талай!
Еріксіз ер түрікті ойға аларсын
Көкке асқан Хантәңіріге қараі-қарай.

Балқашты бауырына алған Тарбағатай,
Жоталы, жер кіндігі — Памир, Алтай.
Қазықұрт қасиетті тау болмаса,
Топанда Нұқ кемесі тоқтар қалай?

Тұранның жері де жат, елі де жат,
Құйындай бастан кешкен күні де жат!
Тұранды түгелімен билеп тұрған
Ертеде ертегі хан Афрасияб.

Ежелден жер емес ол қарапайым,
Білесің, тарихты ашсан, Тұран жайын.
Тұранға қасиетті құмар болған
Ертеде Кей-Қысырау мен Зұлқарнайын.

Тұранға жер жүзінде жер жеткен бе?
Түрікке адамзатта ел жеткен бе?

Кен ақыл, отты кайрат, жүйрік киял,
Тұранның ерлеріне ер жеткен бе?!

Тумайды адамзатта Шынғыстай ер,
Данышпан, тұңғық ой, болат жігер.
Шынғыстай арыстанның құр аты да
Адамның жүрегіне жігер берер.

Шынғыстан Шағатай, Үкітай, Жошы, Төле
Атаға тартып туған бәрі бәрі.
Шынғыстың қол бастаған екі көзі —
Жолбарыс Сұпытай мен көкжал Жебе.

Тұранның білтері бар Тарағайдай,
Сол биден Темір туған от боп ойнай.
От шашып жер жүзіне Аксак Темір,
Жарк етіп өте шыққан нажағайдай.

Тұранды мақтамаймын тіпті текке,
Онсыз-ақ Тұран таныс талай шетке.
Сырласқан үйде отырып аспан-көкпен
Білгіш аз жеткен жүйрік Ұлықбекке.

Асыл қан — қасиетті түрік қаны,
Сол қаннан — Ибн-Сина Әбуғали.
Молдығы білімінің сиқыр дерлік,
Дүниеге мұндай адам туды ма әлі?

Түріктің кім кеміткен музыкасын,
Фараби тоғыз ішекті домбырасын.
Шерткенде тоқсан тоғыз түрлендіріп,
Жұбанып, кім тыймаған көздің жасын?!

Тұранда түрік ойнаған ұсап отқа,
Түріктен басқа от болып жан туып па?
Көп түрік енші алысып тарасқанда,
Қазақта кара шанырақ қалған жоқ па?

Арыстан елге Отан болған Тұран,
Тұранда қазағым да хандық құрған.
Қазақтың қасқа жолды Қасым ханы
Тұранның талай жерін билеп тұрған.

Әділ хан аз болады Назардайын,
Алашка Есім ханның жолы дайын.
Тәукедей данышпан хан құрған екен
Басында Күлтөбенін Құрылтайын.

Бұл Тұран ежелден-ақ Алаш жері,
Тұрансыз тарқамаған алаш шері.
Тұранның топырағында тыныштық тапқан
Алаштың арыстаны — Абылай ері...

Тұраннан Сарыарканы бөлек деме,
Түркістан алты алашка болған Кебе.
Тұранның топырағын құшып жатыр
Кешегі ердің ері көкжал Кене.

Шер батса — кім іздемес туған елін,
Тұлпар да көксемей ме туған жерін?
Арканын ардагері — қатын Алаш,
Тұран да, біле білсең, сенін жерін!

Қырағы Тянь-Шань мен Памир, Алтай,
Күтеді көптен сені қарай-қарай.
Кене мен Абылайдың жолын кумай,
Жапанда жайылудың мәні қалай?!

Ертеде Оқыс, Яксарт — Жейхун, Сейхун,
Түріктер бұл екеуін дария дейтін.
Киелі — сол екі су жағасына
Болмаса, барсаншы іздеп бабан бейітін!

ӨМІРІМЕ ӨКПЕМ

Сұм өмір, сұлу дүние, алдадын ба?
Тән арып, тамырда қан қалмадың ба?
Жалған үшін жан қиып, жапа шектім,
Еңбегім, екі болып, жанбадың ба?
Жайшылықта жан қиған, жақын дүние,
Талып тұрсам, назарын салмадың ба?
Ортекедей орғытып, оққа жығып,
Жалмауыз жауыз жалған, жалмадың ба?
Арсыз нәсіп, армансыз алдадың ба?
Қайырымсыз қанжығанды қандадың ба?
Қомағай қорқау ажал, қойнын ашып,
Қапа мен қайғыға қол жалғадың ба?
Алдандым, алжастырдың, аңғыртандым,
Ақылсыз аңқау басым, аңдадың ба?

Қимас дос, қыспақта боп, жылаттын ба?
Қайғымен қан жұтқызып, сұлаттын ба?
Қасіретті қасапшының ешкісіндегі
Құрым іліп, құдыққа құлаттын ба?
Құбылдың, күйкылжыдың, Құртқа дүние,
«Қызықпаймын» десем де, шыдаттын ба?
Ар-ұят, адамдықты арам қылып,
Бәрін саған жұмсадым, қуанттын ба?
Сен үшін жақынымды жат қылып ем,
Қайырылып, қам көңілімді жұбаттын ба?

Мелшиген, мейірімсіз, меніреу дүние,
Алдап ап, айызынды кандырдың ба?
Қазынаны ұрлаған каракшыдай,
Бас салып, баска бұғау салдырдың ба?
Жау тонаған адамдай жәудіретіп,
Адамзаттық арымды алдырдың ба?

.....

Кетеріне келгенде, кәззап дүние,
Түлкідей құйрығынды шалдырттын ба?
Қапаста қан азайып, қажыр мұқап,
Қалашының итіндей қанғырттын ба?

Әзелде алысқа ұшқан дәм мен тұзым,
Тәуекел, таска қондым, Тәнірім сақтар.
Жерлерге топырақ тартқан сан айналдым,
Деген жанмын: «Құнымды Құдай жоқтар!»
Адам басы — Алланың добы болса,
Тағдырдан табандатып тиді шокпар.
Жалындым, жанталастым, жалбарындым,
Тимеді ешбір рахым Тәнірім жақтар,
Махпуздың тақтайына жазған жұмыс
Бұйрықты жерлеріне барып тоқтар.
Басқадан менін жаным бағалы ма,
Талай жан тап жолында болды көкпар!

Қиядан сөз табатын ақыл бар ма,
Тындайтын бойым балқып нақыл бар ма?
Есіл сөзім есепсіз босқа кетсе,
Обалы жаулығы жоқ катындарға!

«ДЕНЕГЕ
ЕМ БАР,
ЖАНҒА —
ЖОҚ»

Мағжан бабамыздың өлендері Дешті-Қыпшақ
даласына дабыл қағып қайта оралды.
Отанын сатқан адам Отансыз қалады.
Отаны үшін жанын пида қылған Мағжан бабамыз
Отанына оралды.
Отаннан асқан ардақ бар ма?!
Қазақ елі тірі де — Ақыны да тірі!
Ел Ақынсыз, Ақын елсіз болмаған!

Роллан Сейсенбаев

«ДЕНЕГЕ ЕМ БАР, ЖАНҒА — ЖОҚ»

ШЫНҒЫСТАУ

Атам екі ұлы ақынның өлеңдерін бала кезімнен маған жатқа айтып санама сіндіріп бакты.

Оның бірі — Шаһкәрім Құдайбердиев еді.

Екіншісі — Мағжан Жұмабаев болатын.

Бұл 1960 жылдың жазы болса керек. Мен сол күнде сегізінші класка баратын едім. Сәкен Сейфуллин, Бейімбет Майлин, Ильяс Жансүгіров асылдарымыз ақталып, олардың кітаптары енді ғана жарық көре бастаған тұс. Атам дүкеннен сол баға жетпес асыл кітаптарды сатып алып келді. Кешке үште ауылдың сөз ұғар кемпір-шалдарын шақырды. Абай ауылының ескіше хат танытын сөзге жүйірік ақсақалдары Шаһкәрімнің, Мағжанның, Ахметтің, Әлиханның, Міржәқыптың кітаптарының шығуына жол берілмегеніне қатты қынжылып отырды.

Сол асылдардың сөздерін олар сағына тосқан болатын. Үкімет оларды ұзаққа ағартпауға бекінген болды. Соңдарынан шам алып түскендер әлі де тірі. Сол айғайшылар ғой, қасиетті адамдарға күйе жағуды тоқтатпай отырған, деп ой қорытқандары әлі есімде. Атам Қажының өлеңдерін түгел дерлік жатқа айтатын. Мағжанның бір топ өлеңдері мен «Қорқыт» дастанын

ғана жатқа білетін. Олардың өлеңдерін атам ел көзінше айтпайтын, екеуміз далаға шөп шабуға барғанда немерсе атам ан шолуға шыққанда ғана жағымды қоныр даусымен келістіріп өлең оқитын.

Бірде атам мені шөп шабуға Жидебай қорығына алып шықты. Атам өткір шалғымен құлаштай сермеп шөп шабады. Мен құлаған шөпті тырмалап жинап көпелер тұрғызамын. Екі түн қорықта қондық. Түнде арба үстінде шалқамнан жатып алып, қаракөк аспандағы кесек-кесек жұлдыздарға жалықпай қарап, солармен ойша сөйлесуші едім.

Ұйқын келмеді ме, балам? деп атам қозғалақтады.

Ұйқым келмей жатыр. Жұлдыздар ұйықтатар емес, ата.

Мен орнымнан көтеріліп отырдым.

Қап қара түн. Аспанда самсаған жұлдыздар. Дүние тылсым тыныштық құшағында.

Атам кенет бір өлеңді бастап кетті. Дауысы қарлығыңқы шыққанмен, өлең сөздерінің қайғы мен налаға толы мұны жан жүрегімді толқытып жіберді...

Сұм өмір, сұлу дүние, алдадың ба?
Тән арып, тамырда қан қалмадың ба?
Жалған үшін жан қнып, жапа шектім,
Еңбегім, екі болып жанбадың ба?
Жайшылықта жан қиған, жақын дүние,
Талып тұрсам, назарын салмадың ба?
Ортекедей орғытып, оққа жығып
Жалмауыз жауыз жалған, жалмадың ба?

Есіз даладағы қап қараңғы түнде, бұл өлең жолдары кеуденнен жүрегіңді суырып алатындай аса қорқынышты еді.

Бұл Мағжанның өлеңі, деді атам едәуір уақыт өткен соң. Мен үндегем жоқ.

Өлім мен өмір ортасында Мағжан ағам тағдырмен айқасып жатыр еді. Маған солай елестеген. Көрпемді қымтанып жамылып алып үнсіз қалдым. Айтпа сөз жоқ еді. Атам да қайтып үндеген жоқ. Мен ұйықтай алмай дөнбекшіп жаттым.

Ортекедей орғытып, окка жығып
Жалмауыз, жауыз жалған жалмадын ба?

теген жолдары ойға оратыла берді. Көзіме жас үйірілді.

Танертен мен ояғанда таңмен таласа тұратын атам, шалғысы күнге шағылысып алысқа ұзап кетіпті.

Мағжан акын, күшті акын, дедім күбірлеп.

Шәйнекке су құйдым. Мосының астына от жақтым.

Шалғысы күнге шағылысып атам қайтып айналып келгенде шәй қайнап тұр еді. Атам мол орамалымен терін сүртті. Шағын ғана күркеге алып денесі әзер сиып қайғасты. Ақ құманға шәй шығарды. Анам дорбаға салған таба нанды шығарып бір үлкен үзігін маған берді. Құрт пен ірімшікті де, күрзідей қолымен маған қарай ысырды. Атам көп сөйлемейтін, аса ұстамды, үлге берік адам еді. Атам шәйді қанып ішіп болған соң, мандайының терін сүртіп, онтайланып отырды.

Сен көп уақыт мазасызданып, ауыр ұйықтадың балам. Саған түн жамылып жатып Мағжанның қайғылы өленін оқығаныма өкіндім. Құдайдың құдыреті тілге өзі ілінгені. Не бір кесепат бар-ау бұл дүниеде, деді. Біраз уақыт үнсіз отырды. Қалың қабағы түксініп, қалың қастары көзін жауып кетіпті. Құдайға тәуба, Сәкеннің, Бейімбеттің, Лиястің еңбектері елге қайтып оралды деп бөгелді. Ал анау Ахметтің, Міржақыптың, Шаһкәрімнің, Мағжанның еңбектері ақталмай жатыр. Жаман казак бірінің көгін бірі ашып Алматыда қырқысып жатса керек. Бұл қасиетті тұлғаларды оңайлықпен ағартпайды. Тағы да талай уақыт өтеді, асыл даласы олардың сөздерін тосып алқам-салқам жатар. О жарықтық, Дешті-Қыпшақтың даласы да, оның төсіне табан тіреген қалқы да бақытты бола алмағанына талай замандар өтті-ау. Мағжан акынның аты казак даласына тез тарады. Өлеңдері, Абай атамыздың өлеңдеріндей ойға орамды, сұлу, нәзік суретке толы келетін бірден бір акын еді. Мағжанды мен көрген емеспін, бірақ өлеңдерін көп оқыдым. Менде бір кітабы да

бар болатын. Әттен, ескінің сол бір құнды кітаптары, даланы канға бөктірген коллективизация мен ашаршылық жылдары уысымыздан үзіліп түсіп жатты ғой. Жанды қайда қоярға білмейі тентірген қайран қазақтың көргені азап болды емес пе?! Қажының көп өлеңдерін, поэмаларын жатқа білетінімді білесін. Ал Мағжан ақынның бірнеше өлеңдері мен «Қорқыт» атты ұзақ жыры ғана есімде өшпей қалыпты. Көп өленінің кейбір жолдары ғана еске түседі. Толық сурет, тегеурінді, отты өлең жолдары жадымнан жоғалыпты. Сенің атан да қартайды білем...

Ата, Сіз әлі тыңсыз. Сіз әлі ұзақ өмір сүресіз.

Әй қайдам, сені үйлендіруге шамам жетпес. Ядролық сынақтардың зардабы Семейдің кемпір-шаддарын қынадай қырып жатыр ғой.

Ядролық сынақтың сізге шамасы жетпейді, Ата.

Атам үндемей, үнсіз қалды. Есіне Мағжанның өлеңдерін түсіруге тырысып отыр-ау, деп ойладым.

Мен ақынмын — жел жүйірік.

Гүлдеймін ұшамын.

Мен — ойыншы көбелек,

Көрінген гүлді құшамын.

Бүлдірген бетін сұрланып

Желге сенбе, жас бала!

Сыбырлар, кетер ұрланып,

Шын жары оның — сар дала...

Мен — ақынмын, жырлаймын,

Жүрекке жүйірік Жел кірсе,

Мен — ақынмын, жылаймын,

Жүрекке ауыр шер кірсе.

Балаң бозбала, бүкіл шөп шабылып жатқан қорықты тентек жел гүлейі көтеріп әкетіп бара жатқандай сезінді. Ерке жел, салқын жел даланы тербетеді.

Мазасы жоқ жел ерке,

Оянып ап тым ерте.

Жорғалап басып кетеді.
Тыныш жатқан түс көріп
Көлдің бетін кестелеп
Оны әуре етеді.
Кәрі орманды оятып,
Бірдене деп жұбатып
Жымнып күліп өтеді.
Жұрттан ойын жасырып,
Алкынып өзі асығып,
Каракат көзге жетеді.

Неткен сурет, Құдай-ау! Неткен нәзік тіл! Неткен сыр-
ны қасиетті жыр.

Жел. Жер. Аспан. Адам. Табиғат пен Адам біртұтас.
Бір ойты, туыстық, махаббат пен сүйіспеншілікке
толы аялы сезім. Табиғат пен Адамның ыстық құшақта
тоғысуы һәм табысуы.

Бұндай өлеңді естіп пе едің балам? деп сұрады атам.

Жок. Естігем жок. Абай бабамның «Жазын», «Күзін»
еске түсіре ме?..

Мағжанның өлеңі бөлек. Сезімге толы өлең. Сурет
өлең, деді атам. Ғажап өлең ата! Рахмет ата!

Үлкен арбаға толтырып шөп тиеп ертеңінде таң
сәріден ауылды бетке алдық. Шөптің иісі мұрныңды
жарады. Мен арба үстінде шалкамнан жатырмын. Атам
ыңылдап бір ұзақ әнге басқан. Ал менің бала жүрегімді
Мағжан ақынның жырлары мен Қорқыт дастаны тас-
тықан қылып жатыр еді.

Жол алыс.

Ғағдыр ауыр.

Өмір қысқа болатын.

Сол жылы, таңға жақын қақаған сары аязда атам о
дүниеге жүріп кетті. Жастығының астынан қоныр
дөңтер алып шығып қолыма ұстатты. Бұл Шаһкәрім
қажының өз қолымен жазған өлеңдері болатын.
Дөңтерді кеудеме бастым. Өзім жылап тұр едім.

Жылама, деді атам. Ер жігіт жыламайды.

Бұл сөздерді атам әзер айтты. Бұл атамның осы дүниеге
қалдырған соңғы сөзі еді-ау!..

ДАЛА

Шыңғыстауда Хакім Абай о дүнге аттанып кеткенде (1904 жыл). Қызылжарда бала Мағжан он бір жасқа енді ғана толған кезі болатын.

Бұл кезде казак халқы ел билігінен де, жер билігінен де айырылып болған шағы еді. Дешті-Қыпшак даласы Ресей патшасының қазына мүлкі деп жарияланды. Казак даласына сары орыс шегірткедей қаптады-ау!.. Казактын ең шұрайлы деген жерлеріне орыстарды қоныстандырды. Казак өз жерінен ығыстырылып шөл мен шөлейіт жерлерді мисс тұтты. Казакты орыстандырудың жоспарын қауырт іске қосты. Жерінен, тілінен, дінінен айырылған халық, халық болып па?.. 1917 жылғы революция болмағанда, патша үкіметі казак халқын құртып жіберетін еді. Айлаы орыс мемлекетінің жоспары, бүгінгі Американың ЦРУ-ның айла тәсілінен артып түспесе кем түспейтін. Патша ағзам казак халқын жер бетінен жойып жібере алмады, ал Американың ЦРУ-ы Кеңес үкіметі секілді алпауыттың быт-шытын шығарды. Бірақ күнде алып аспанын аяқтың астына басты. Кеңестер Одағы құлады.

Кеңестер Одағы келмеске кетті. Сол Кеңес үкіметі де, казактардың рухын, ыркын, ырғағын жою үшін, колхоздастыруды, тын жерді игеруді, казак жерін өзге жұртқа «сый» қылып тартуды ұйымдастырды.

Дешті-Қыпшак даласына ұлы Абай ақынның аманат саркытындай болып Мағжан ақын келген. Қай елде де нағыз ақын қорлық пен азапта ғана күн кешкен.

Неге?

Бәрі де жап-жас күйі қыршын кеткен.

Неге?

Бәрі де жалғыздық атты таяқтың камытын киіп күн өткізген.

Неге?

Тағдырлары талқыға түскен.

Неге?

Сол нағыз акын, нағыз ерен, нағыз адам, нағыз жалғыздардың сапын бір карап өтсек: әне, Баірон, Мицкевич, Пушкин, Лермонтов, Шокан, Петефи, Махамбет, Абай, Міржакып, Сұлтанмахмұт, Мағжан, Шукшин, Высоцкий, Айбергенов, Макатаев...

Жер жаһанда жалғыздықтың камытын киген, бірақ жүректеріне адамдық келісім мен силасым сидырған, Құдайға сенім артқан дара туған адамдар, терен ойлы акындар бар еді.

Алла мен Адамды қосып тұрған тылсым күшке сән мен салтанат, игілік пен береке беріп тұрған кара жерге Алла өзі жіберген жойқын күшті нағыз Акындар болатын.

Қазақ даласын орыс Патшасы күндіз күніне, түнде кұтына айналдыруға бел шешкен ХХ ғасырдың есікшінар тұсында, о дүниеге хакім Абай аттанса, орысша сауат ашқан, мұсылманша хат таныған, түрік, фарсы, араб тілдерінде рухани кітаптар оқып, түрік тілге халықтардың тылсым болмысымен, тарихи, саяси, рухани, тірлік-тынысымен жандарына жан шақырған бір шоғыр сауатты Алаш азаматтары Дешті-Қыпшак даласында тірлік құруды бастаған. Азаттық, бостандық, Дербестік деген ұлы ұғымдарды ары мен ұяты кылып ұстанған қазақ оқығандары қазақ даласының бақыты үшін өмірлерін бағыштаған.

Бұл ХХ ғасырдың Дешті-Қыпшак дала аренасына бұлкынып шыкқан жаңа козғаушы күші болатын. Бірақ бұлардың асыл ниеттерінің алдына темірдей тегеуірінді тосқауылды тосқан Патша үкіметінің бодандық режимін, 1917 жылдан сон-ак Кенес үкіметі айуандық репрессиямен жалғастырды.

Қазақ республикасы бар, бірақ бас көтерер оқыған, озык ойлы азаматтарын түрмеге тоғытқан кез болатын.

Қазақ даласы кайғы кұшағында калған. Қазақ ұлдарының үнін өшірген. Оларды келмеске жіберген.

Бірақ Дешті-Қыпшак даласының ойлы ұлдары мен кыздарының санасында олардың өшпес сөздері жатталып калған болатын. Шеттің кыспағы да, өз елінің

билік айтушыларының қыспағы да, шындық айтып шырылдаған асыл Тұлғатарының үнін өшіре алмады. Билік ауыспалы. Оны адам береді, адам алады.

Хас талант айнымайды, ол тұрақты. Өйткені, талантты Алла береді.

Алланың сыйын Алланың өзі ғана ала алады. Сонан да санатарын ой тербеген тарлан таланттар билікке бағынбайды. Өздерінің сара соқпағын өздері соғады.

Алланың жолымен ғана жүреді. Сол жолдан таймайды.

ӨМІРІ

Мағжанның даласы билігінен айырылды. Қазақ еліне бағытталған алғашқы жойқын соққы Терістік, Шығыс өлкелерінен басталған болатын. Озбырлықты, дөрекілікті, меірімсіздікті, орыс шенеуініктерінен де, өздерінің бай-болыстарынан да молынан көрген Мағжан, ары мен намысын биік ұстауды, адалдыққа адат болуды жасынан санасына сіңіріп өсті. Ұланғайыр далада жалғыздық кешіп өскен ор жас акын Мағжан от ауызды, жасындай жайнаған алып акынға айналды. Өмірі ауыр, тағдыры қиылған, бағы сорына айналды. Адамды адам қылатын алдымен адамның өзі, сонан соң терең білім керектігін ол жасынан ұғып өскен болатын.

Жас Мағжан орыс оқуына ұмтылды.

Қатал әке оны ауылдың молдасы болуын қалады. Қарт өз ойынан, Мағжан өз арманынан қайтпады. Даланың қайсар, кесек мінездері текетіреске түсті.

1914 жылы Мағжан Омбыдағы мұғалімдер семинариясына түсіп, үш жыл оқыды.

1917 жылдың желтоқсанында Алаш қозғалысына бүтіндей араласты. Сол жылы ол аты Алашқа белгілі Міржақып Дулатовпен танысып жақсы аға-іні болып кетті. Мағжан үлкен акын ағаны құрмет тұтты, оған көп өлеңдер арнады. Рухани достық, берік достық екеніне олардың тату-тәтті аз өмірлері мен ауыр тағдырлары куә.

1917-1920 жылдары Дешті-Қыпшақ даласының тарихи сахнасында не болып жатқанын дәл ұғып, дәл түсінген адам болған жоқ. Мағжан өмірінің ең бір қызу кезі де осы жылдарда өткен. Қым-қуыт дала өмірінің тамырын Мағжан да дәл басып таныған емес.

Ол мүмкін де емес еді.

Бірақ, дәл осы аласапыран тұсында жас акынның жүрегінде туған асау өлендер толқыны лек-легімен тоғілді.

ОНЕРІ

Жанын тербеткен шабыт атты арғымақ Мағжанды биік поэзия әлемінде талмай шабуға шақырды.

Мағжанның өлені де талмады.

Мағжанның өнері де талмады.

Қазақ даласында қазақ тілі жоғалса өленнің де, өнердің, өмірдің де түкке керегі болмайтынын: Дешті-Қыпшақ кеңістігінің күмбірлеген үні, даңғырлаған қабылы таудан тас құлатқан асыл жыры бос бөшкедей қаңғырлап қалатынын жүрегімен сезді.

Мағжанның азаматтық акындық асқарлығы жанға қуат береді. Достыққа сенесін. Достықты медет тұтасын.

Мағжанның күмәнсіз сенгені қазақ жастары болатын. Окінішке орай ол ұрпақ коллективизацияда, аштықта қырылды, қалғаны соғыста Отан қорғап жан тапсырды. Мағжан сенген миллиондаған қазақ жастары аласапыран заманда опат болды.

Арыстандай айбатты,
Жолбарыстай қайратты,
Қырандай күшті канатты
Мен жастарға сенемін!

Көздерінде от ойнар,
Сөздерінде жалын бар,
Жаннан қымбат оларға ар,
Мен жастарға сенемін!

Жан-жакка сүзіп көз салу —
Колынан енді келері.
Ібіліске ерген есерлер,
Өзімшіл кеуде кеселдер,
Тұншықсын, канға боялсын.
Онын өлген үнімен.
Канды батқан күнімен
Күншығысым оянсын!
Кысык көзді Күншығыс,
Болсын соңғы бұл жүріс,
Күнбатысқа жүрелік.
Желкілдеген туменен,
Жер күніренткен шуменен
Қатасына кірелік.
Құл қылайық қатасын,
Құл қылайық батасын.
Жок, жок! Ашу басатық!
Гүл қылайық қатасын,
Ұл қылайық батасын,
Мейірім есігін ашатық.

Мағжан маған Атилланың — Еділ бабамыздың
XX ғасырда қайта туған мәмлүгі сияқты болып көрінеді.
Түрікшілдік, казак деп соккан жүрек, бауырластық,
қандастық Мағжанның нағыз болмысы болып табы-
лды.

Оралдай атамекен жерлеріне,
Қаснетті атанын көрлеріне
Аузы түкті шетелдер не болып,
Көрсетіп тұр қысымды ерлеріне.
Анамыз бізді өсірген, қайран Орал.
Мойының бұр тұңғышына, бермен орал!
Қосылып батыр түрік балалары,
Тапталпа, жолын кесіп, тізгінге орал.

ӨЗЕГІ

Герен ойлы, тегеуірінді екпінмен жазылған поэма-
лар тобы Мағжанның эпикалық қуатының молдығын
көрсетеді. Ақышның қай поэмасын алсаңыз да кәусар
оулақтың салқын суын жұтқандай боласыз. Мөлдір

бұтақ суы жаныңызды жадыратады. Ып-ыстық алқапты салқын, ерке жел лезде тазартып өткендей халде боласыз. Поэма жазуда да Мағжан алдына жап салмады. Адам тағдыры. Ел тағдыры. Жер тағдыры. Отан тағдыры атты шоктығы биік адамдық ойлар Мағжан поэмаларының ең басты тақырыбы болып қалды.

«Қоркыт», «Батыр Баян», «Жүсіп хан», «Токсанның тобы», «Окжетпестің княсында», «Қойлыбайдың қобызы» уақыт ыңғайында жоғалған, қолымызға түспеген басқа да поэмалары Мағжанның эпикалық ақындығының зор мүмкіндігінің куәгері.

Көкшені күндіз-түні мұнар басқан,
Қап-қара бұлттарымен құшақтасқан.
Алдыңда бүйіра жалды бөлек тау тұр,
Көкшеге қосылмаққа қойнын ашқан.
Мөп-мөлдір дөп-дөнгелек көл ортада
Жел ойынап, ақ бетіне меруерт шашқан.

Сөз қандай, ой қандай, сурет қандай! Көкшенің сұлу табиғатын Мағжан жеріне жеткізе суреттеген-ақ!

Қазақ ақындары ол күнде, кедей жақсы, бай жаман дегеннен шыға алмай жүргенде, Мағжан ақын дала цивилизациясының құрдымға жеткенін, қазақ халқының сәулеті мен қазырының жоғалып бара жатқанына күйзелген, көзінен қанды жас ағызған.

Мағжан ақынның құдыретін анық таныған, таңқалған, тамсанған Алаштын асыл азаматтарының қысқа қайырған сөздерін алдарыңызға тоспақпын.

МҰХТАР ӘУЕЗОВ:

«Қазақ жазушыларынан, әрине, Абайды сүйемін. Менің бала күнімнен ішкен асым, алған нәрімің барлығы да Абайда...

Бұдан соң Мағжанды сүйемін. Европалығын, жарқыраған, әшекейін сүйемін. Қазақ ақындарының қара қордалы ауылында туып, Европадағы мәдениет пен сұлулық сарайына барып, жайлауы жарасқан арқа

мызын көріп сезгендей боламын. Мағжан— культу-
расы зор акын. Сыртқы кестенін келісімділігі мен
күшілдігіне карағанда, бұл бір заманның шегінен
асқандай. Сезімі жетілмеген казак қауымынан ерте-
рек шыққандай, бірақ, түбінде әдебиет таратушылары
таптып қосақталып, күндегі өмірінің тереннен тер-
ген акын болмайды, заманынан басы озық. Ілгерілеп
кеткен акын болады. Әдебиет — әдебиет үшін деген
тапқа айқын болмай нәрлі әдебиет болуға жол жоқ.
Сондықтан бүгінгі күннің бар жазушыларының ішінен
келешекке бой ұрып, артқы күнге анық қалуға жарай-
тын сөз Мағжанның сөзі. Одан басқамыздікі күмәнді,
ол сенімсіз деп білемін».

ЖҮСІПБЕК АЙМАУЫТОВ:

«Акындық жүзінде Абайдан соңғы әдебиетке жаңа түр
күргізіп, сонына шәкірт ерткен, мектеп ашқан күшті
акын Мағжан екенінде дау жоқ. Абайдан соң өлең
өмірлерін түрлендірген тағы да Мағжан.

Мағжан терен ойдың акыны емес, нәзік сезімнің,
тәтті қиялдың акыны, ол кедейдің акыны емес,
ҰЛТ АҚЫНЫ. Ел ішінде бай, кедейдің арасындағы
қиянатты, теңсіздікті көрмейді. Ұлтты жалпағынан
алып қарайды. Ол түрікшіл, санашыл, дарашыл,
ашымшыл, өзімшіл акын.»

Мағжанға адалдығы мен адамдығын өзгертпеген бір
адам болса, ол акынның сүйген жары Зылиха апа-
мыз болар. Асыл жар, асыл адам дүниеден бертінде
қапты. Асыл аналармен, асыл ағалармен сонау ХХ
ғасырдың жетпісінші жылдары-ақ кездесудің, әңгіме-
түкен құрудың ынғайы келуші еді ғой. Ынғайын кел-
тіре алмадым. Ол абзал ағалар көп ашылмайтын, көп
сөйлемейтін. Өздерін де сақтаған болар, әңгімеге
күштар біздерді де сақтағысы келген болар. Ол заман-
да адамдық келбет жоқ еді ғой. Солай болды, солай
бола да береді.

*«Находясь в лагерях Соловецких и Сибирских в течение
лет у меня примерно с 1931 года постепенно появилось
отражение к своему прошлому».*

Дәл осы кездері Зылиха апамыз Ленинградта пәтер жалдап тұрды. Карелия орманына үнемі сапар шегіп отырған. Онда да түрменін катат занына бағынды. Зылиха апай Мағжанмен кезекті кездесуге барғанда: «Жазғандарың болса, ала кетейін» дейді. Ақынның жүзі лезде сұрланып, қоныр көздеріне мұң толып сөйлей атмай мүдіреді. Сұрланған жүзі қан-сөлсіз. Жараланған түз тағысындай ауыр ыныранады. Бірақ сыр алдырмай, әйеліне телміре қарап үнсіз қалады. Зылиха да қайтып өлең туралы ләм деп ауыз ашпайды. Өз айтқаны болмаса, өзгеге билік бермейтін күйеуінің бір тоға қайсар мінезін біледі.

Жұдырықтай жүректегі өлең киесі ұшып кеткен. Шабыт шабуылға түскен. Бұл қапастан өзі де, Алаштың асылдары да құтылмасын сезген. Қырық бесінде өлетінін де білген. Шабуылға түскен шабытты қайырғысы да жоқ еді.

Не деп қайырады? Өлең киесінің Иесі бар. Өзі берді, өзі алды. Өлең тұмады деп Мағжан қайтып қайғырған жоқ, үйткені өлеңді ұстап қатар сана сандалуға түскен.

Оны ұстап қалғанда қайі керегіне жаратады? Кімге деп сақтамақ керек? Сонына түскен Мәскеудің, Қызылорданың, Алматының азғын қазақтарына бұның өлеңі неге керек? Атының мәңгіге жоғалуын ғана тосып қалған жауыз топ бұның сонына шырақ алып түскенін ол ұққан. Бірақ кеш ұққан.

Жемтік күткен қара құзғындай болған өз қазағы «Алашым!» деп жүрегі қарс айырыла жырлаған ақынның өлуін аңсады. Артынан арыз жазып, оны тар қапаса құтылмастай қылып қаматты. Шерменде шерге түсірді. Бостандық базары келмеске кетті.

Енді ойласа, бостандық деген құр елес, арзан арман екен. Дүннеде бостандық болмай шықты.

Бостандық. Теңдік. Бейбітшілік.

Ұрандаған үн ғана екен.

Ұрандауға болады, өмір сүруге болмайды.

Жер жаһанда Мағжан акын жалғыз қалғанын анық түсінді. Мағжан акын жалғыздар тобынын қайсар көкжал бөрісі еді-ау. Көкжал бөрі өнерін де, өленін де, өмірін де ұмытты. Рухани өлім оны ерте тапқан болатын.

Уланды жүрек, жан күйед,
Ішім толған қызыл шок.
Не себептен Тәңір Ие
Денеге ем бар, жанға — жок?!

Мағжан Тәңірі Иесімен де тілдесті. Бірақ сұрағына жауап ала алмады. Бір сұрағына емес, мыңдаған сұрағына жауап ала алмай жаһанда жалғыз қалды.

Мағжан туған Дешті-Қыпшак даласында үнсіздік орнады. Ал даланын көкбөрісі Мағжан дүниеден өтіп кеткен болатын. Бір кезде НКВД-ның табағынан ас ішіп тойынған, «ас» десе атасын сататын акынсымактар да өтті бұл дүниеден. Өздері кеткен соң олардың өлеңдерінің де демі өшті. Ақиқат аясы осы еді.

Мағжан бабамыздың өлеңдері Дешті-Қыпшак даласына дабыл қағып қайта оралды.

Отанын сатқан алам Отансыз катады.

Отаны үшін жанын пида қылған Мағжан бабамыз Отанына оралды.

Отаннан асқан ардақ бар ма?!

Қазақ елі тірі де — Акыны да тірі!

Ел Акынсыз, Акын елсіз болмаған!

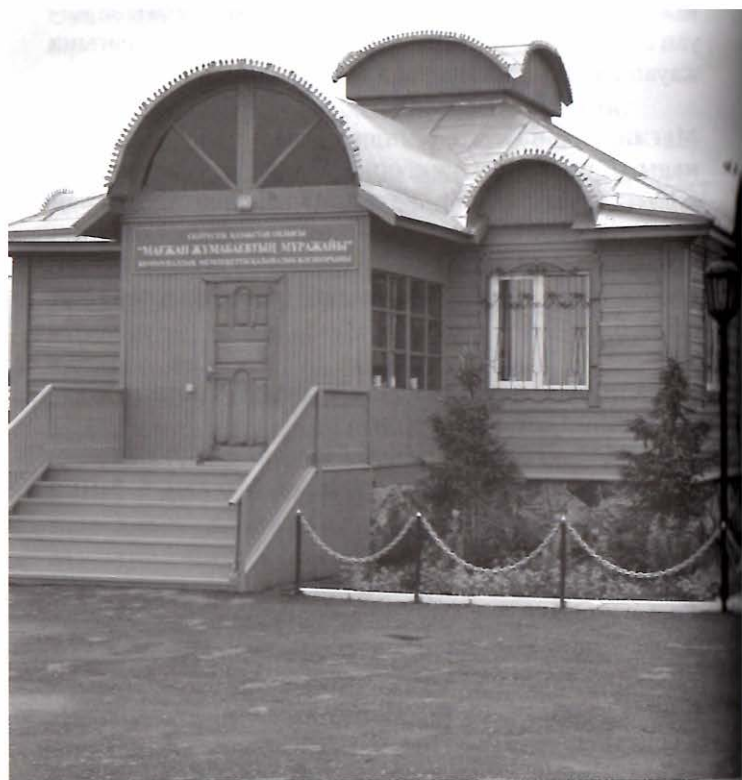
Қызылжарға Мағжан бабамыз оралды.

Қарсы ал, туған ел!

Қарсы ал, туған ата-жұрт.

Құрметпен —

Роллан СЕЙСЕНБАЕВ

Я СОЛНЦЕМ
ОГНЕННЫМ
РОЖДЕН

**Я изнемог от темных дум —
Болят душа, и дней не счесть.
Когда я погибал от скорби...
А все-таки надежда есть.**

КНИГА — САМЫЙ ТЕРПЕЛИВЫЙ УЧИТЕЛЬ

Перед человечеством сегодня стоят три глобальные задачи: это защита мира, защита духовности и защита природы. Все они — главные условия нашего дальнейшего существования. Каждая из них неполна без другой. От этих трех начал зависит грядущее не только Казахстана, но и всего мира.

Гамлетовский вопрос «быть или не быть» относительно внутреннего человечества будет стоять перед нами вечно, если мы не прислушаемся к голосу благоразумия.

Техническое развитие в мире шагнуло далеко вперед, благодаря чему человек стал расточителен в использовании природных ресурсов, созидательная энергия человека расстраивается попусту, и он утрачивает способность содержать богатейший океан культуры и мысли, накопленный предыдущими поколениями.

К сожалению, мы далеко не в полной мере осознаем это. Интеллектуальный и идеологический вакуум уводит людей в сторону от восприятия реальности, низвергает его в пучину разложения морального, нравственного, духовного.

Третье тысячелетие требует от нас утверждения гармонии в нашем общем доме **ЗЕМЛЯ**.

Книга в своем первоначальном, высоком и единственном священном и одухотворенном значении является всецельным оружием человека в защите культуры и духовности.

Книга несет человечеству знания и просвещенность.

Книга хранит в себе тайны бытия рода человеческого.

Книга — плод человеческой мысли, наделенный дыханием времени и пространства.

Книге человечество доверило свои священные прозрения, откровения души. Только книга может научить, как двигаться вперед, как избежать катаклизмов и как взбираться на вершины человечности.

Книга — самый терпеливый учитель.

И только книга может научить нас безошибочно распознавать добро и зло, истину и ложь.

Для человека мыслящего нет ничего дороже книги!

200-томная Библиотека журнала «AMANAT» Международного клуба Абая посвящена 10-летию независимого Казахстана.

Мы оставляем будущему своей страны — молодежи — единственное и наиболее полное завещание — Книгу.

Поддерживаю благородный поступок Клуба Абая.

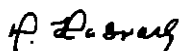
Я искренне рад начинанию видного писателя Роллана Сейсенбаева в создании журнала «AMANAT» и 200-томной Библиотеки журнала.

Уверен, что истинные патриоты страны поддержат и помогут его стремлениям служить культуре и духовности Отчизны.

Желаю новому изданию внимательного и благодарного читателя.

Поздравляю казахстанцев с выходом первых томов Библиотеки журнала «AMANAT» — литература, искусство, история, философия, образование и религии народов мира.

Любите, берегите книгу и будьте преданы книге.

Нурсултан Назарбаев
Президент Республики Казахстан

14 марта 2001 г.
Астана

НАСТРОЕНИЕ

Н

е в ладах я с настроеньем.
Вспыхнув, гаснет в тот же час
И с моим разумным мнением
Не согласно всякий раз.

Как младенец прихотливый,
Все повелевает мной.
Настроенья бес строптивый
Не проходит стороной.

И — моей любви объятья
Манят на исходе дня.
Шелест скинутого платья,
И — в слезах купаюсь я.

Сердце, чувствами пылая,
Волею самих небес
Увлечет, увы, не зная,
Что опять вселился бес.

Без стыда он крутит вертел...
Остается у меня
После ночи только пепел,
Только пепел без огня.

ПЛАЧ

Если явится осень и степь на глазах постареет,
Если стылое солнце уже никого не согреет,
Если станет земля причитать, как седая старуха,
И молить об одном: ну когда ж о ней смерть
порадеет...

Если даже зима к нам пожалует в дом раньше
срока,
Если красный цветок почернеет в мгновение ока,
Если, как перед смертью, обнимутся ветви
с ветвями,
Чтоб не так спротивно им было, не так одиноко...

Я пойму их печаль. Но моя-то печаль не об этом.
Отлутует зима и когда-нибудь сменится летом.
Ждать недолго совсем: этот снег полежит и —
растает,
И овраг зажурчит, ручейками с боков обрастая;
На озера степные, до дна озаренные светом,
За гусиной вослед лебединая спустится стая.
И посыпятся с неба лучи, как из щедрого рога,
живляя все то, что двуногого и четвероного.

ПЛАТОК

В разлуке с милым слез поток
Мне все труднее удержать.
Когда ж закончу я платок
Для суженого вышивать?

Березе осень лист желтит.
В лицо мне вкрался тот же цвет.
Луна мне в небе не блестит,
И солнца не сияет свет.

Четвертый месяц, как судьба
Нас разлучила с женихом.
Его горластый отарба¹
К войне умчал под стук и гром.

В тревоге за родной народ.
Скорбя об отчей стороне,
Где он сейчас идет-бредет
На чуждой для него войне?

¹ Отарба - паровоз, поезд.

Там блещут злобно города
Огнями адскими в ночи.
Какая мука и беда —
Слова не понимать ничьи!

Средь неприветливых людей
Он бродит, мрачен и уныл.
Без близких, без любви моей
Ему, наверно, свет не мил.

Солдатский ли мундир на нем
Иль серого сукна чекмень?
С лопатой или кетменем
Он стынет на ветру весь день?

Окоп, наверно, роет он
Врагу, себе ли самому?
Сосредоточен, изнурен —
Прерваться некогда ему.

В разлуке с милым слез поток
Мне все труднее удержать.
Когда ж закончу я платок
Для суженого вышивать?

Не скручивайся, нежный шелк.
А ты, игла, ускорь свой бег.
Будь наготове ты, клочок
Батиста — белого, как снег.

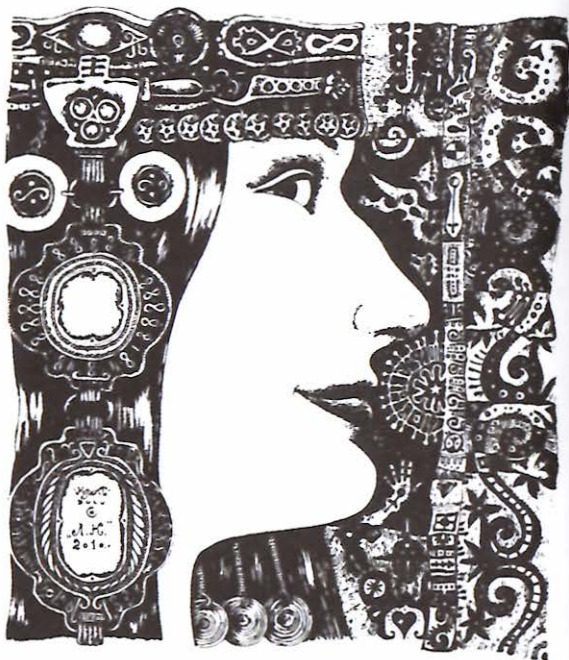
Умру с тоски, но не в слезах —
Чист будет мой прощальный взор:
Не будет больше слез в глазах —
Все их вберет платка узор.

Пусть милый мой платок возьмет
И, если набежит слеза.

Всей грудью обо мне вздохнет
И вышивкой утрет глаза...

Господь! Коль не судьбу с судьбой,
Так спезы наши вместе слей.
Шелк, не морщинься под иглой,
Будь снега, мой батист, белей.

В разлуке с милым слез поток
Мне все труднее удержать...
Когда ж закончу я платок
Для суженого вышивать?

ГУЛЬСУМ

От райского дыханья ветерка,
От лепестка живого, от цветка
 Ты рождена — прекрасней всех на свете!
В наш заскорузлый быт, в житейский ад
Спустилась ты и пригубила яд,
 И в тот же миг в его попала сети.
Моя Гульсум, несутся облака.
Твой век девичий — тоньше волоска.
 Неуловимый в быстротечном лете.

От песнопенья ангельских небес.
От шума крон, что оживляют лес,
 От райских рек, от солнечной криницы,
От золотого пара над травой.
От ручейка с небесной синевой.
 От чистой незапятнанной водицы, —
Велик Всевышний — от лучей его.
От света мирозданья самого
 Тебе досталось ангелом родиться.

Парила ты в заоблачных мирах
На двух алмазных трепетных крылах —
 И увидала землю в час печали.
С кинжалом в сердце, посреди потерь.

Там выла степь, как будто дикий зверь
И люди в скорби головы склоняли.
В крови по горло — всюду кровь лилась.
Людей увидев, к людям понеслась
Ступив на землю — в глубь могил попала.

Смеялись люди — радостна была,
А кто сгорал — сгорала ты дотла,
Кто умирал — ты следом умирала.
Кто слаб — тому ты руку подала,
Кровавые моря переплыла —
И черное, и белое узнала...

Метала бисер жизнь — не жемчуга,
Пучина-жизнь — не видно берега
И дна не видно — темен мир бездонный.
«Иди сюда, сюда! — звала она. —
Кто в глубину войдет, не зная дна?
Лишь человек войдет неутомонный.
Отдаст он душу, все отдаст сполна...» —
Жизнь засмеялась, вскинулась волна,
Вошла Гульсум под свод ее зеленый.

Она погибла — годы пронеслись.
Она погибла — петь не стала жизнь.
И лишь одна мелодия звучала —
Гульсум встречала свет вечерних зорь.
К земле кровавой обращая взор,
Она о небе в песне тосковала.
Она крылом касалась гулких гор.
Ей в скалах эхо вторит до сих пор —
Она там слезы горькие роняла.

Кто ищет песню — душу обретет.
Пронзит сердца — кто красоту найдет.
Я лишь поэт, я у мечты в неволе.
Иду я узкой, скользкою тропой.

Плетусь за жизнью, нищий и слепой,
На свет зари среди земной юдоли.
Вчера, уже вечернею порой,
Мелькнуло утро свежее зарей,
Но закатилось солнце в чистом поле.

В лучах последних, оторвав от дум,
Была душа божественной Гульсум,
Она в вечерних сумерках сквозила.
Небесный лик красавицы сиял.
И протянул я руку, и сказал,
Хоть кровь лилась, печаль меня томила:
«Возьми меня с собой! Иди ко мне!» — Но нет.
Не обернулась даже мне в ответ,
И мое сердце юное разбило.

«Погибла я... — промолвила она, —
И ангелами я погребена
Давным-давно...»
Прощально поглядела
И растворилась в сумраке ночном,
И райский свет ее растаял в нем,
Но песня, та, что с уст ее слетела.
Осталась в сердце горестном моем, —
Ей не пропасть, пусть даже грянет гром.
Пусть будет мир меняться то и дело.

Из песнопений ангельских, из волн,
Из чистых волн любви он был рожден.
Прекрасный образ.
В этот мир, где скука,
Где заскорузлый быт, где вечный ад,
Сошла Гульсум и пригубила яд,
И не на миг — надолго эта мука.
А жизнь ее — так по ветру летят.
Так музыкой пронизывают сад
Сквозные нити призрачного звука...

ОГОНЬ

Я солнцем огненным рожден.
Горю, блистаю.
Только он,
Огонь — мой Бог, пред ним смиряюсь.
Я сам — огонь, и солнце — я,
Огонь — глаза и речь моя.
И сам себе я поклоняюсь.

Нет ничего сильнее огня.
И он — Всевышний для меня.

Целует пламя горячо.
Кто поцелован — обречен:
Он тут же углем обернется.
Сгорит дотла, сойдет на нет.
А уж огня простыл и след —
Легко летит он пноходцем.

Огонь — кто пламенем задет.
Я — тоже пламя, тоже — свет.

Ты мой кумир. Создатель мой,
Огонь и небо надо мной
Прекрасны!

Прочие творенья,
Они ничтожней все равно.
Глотаю пламя — лишь оно
Одно дает мне насыщенье.
Ни с кем сравнить тебя не смог,
Мой несравненный, вечный Бог,
Мой господин, мой благодетель.
Тебе я тоже пишу дам —
Я подливаю масло сам,
Подлил — и вот, высок и светел,
Взметнул ты руки к небесам!

Как превозмочь священный страх?
Любого превращает в прах
Огонь.
Шипит, колдует змеем,
То вьется, будто бы дракон,
Вот-вот тебя проглотит он,
И смотришь ты в огонь, немея.

Во мне — огонь и страх времен.
Я солнцем огненным рожден.

Раскосы черные глаза.
Огнем в них плавится слеза.
И полон жизнью я с краями.
Я — от огня, он — от меня,
И, словно озаренье дня,
В моей крови бушует пламя.

Молюсь, колени преклоня.
Огню, рожденный от огня.

Когда везде таилась тьма,
Коснулось дальнего холма.
Взошло багряное светило —
И я родился от луча.

И мою душу в тот же час
Горячим пламенем омыло.

И честь, начало всех начал,
Омылась в огненных лучах.
И кровь кипучая — огонь,
И совесть жгучая — огонь.
С тех пор, как я рожден, блистая
Огнем,
Свернула черный стяг
Земная тьма — мой злейший враг.
От белых Альп и до Алтая,
От гор Балканских до Китая
Слепил тебя я, пролетая,
Твои зрачки прожег я, мрак!

Пылая яростью, как лев,
Крутые Альпы одолев,
Огнем смертельным, ураганом
Вздымаясь до небесных сфер,
Атил я и Баламер,
И гибель я принес Балканам,
Пришедший снова в этот край...
Я — Жолбарыс и Сұпытай,
И Джучи-хан — я в битвах славен!

Мечась, кружился ураган,
Но вот смирился великан,
Затихло яростное пламя.

Вчера я вновь обрел язык,
Ведь ветер с Запада проник,
Нахлынул мрак, чернее праха,
И стыд исчезнул без следа,
И растлевает города
Желудок, растоптав Аллаха.

Так вспыхни, яростью горя,
Огонь мой, Солнце,
Ведь не зря
Во мне взошел костер бунтарства.
Лети на Запад!
Двинусь я
На Запад тоже, в те края,
Где правят алчность и коварство.

Лизнешь ты жаром на бегу,
Я поцелуем обожгу
Коварных, алчных.
Мы обнимем
Бездушный камень городов.
Детей ненасытимых кров —
И поглядим, что будет с ними!

Я солнцем огненным рожден,
Горю, блистаю.
Только он.
Огонь, — мой Бог, пред ним смиряюсь.

Я сам — огонь, и солнце — я.
Огонь — глаза и речь моя.
И сам себе я поклоняюсь.

Нет ничего сильнее огня.
Лишь он — Всевышний для меня.

ПРОРОК

*Устремляя наши очи
На бледнеющий Восток,
Дети скорби, дети ночи,
Ждем, придет ли к нам пророк.*

Д. С. Мережковский

На Западе ночь, непроглядная мгла.
Там солнце зашло, а заря не взошла.
Мрачнеют, как демоны, отроки мрака.
Поправшие Божьи слова и дела.

На Западе ночь, непроглядная мгла.
Она ни единой звездой не светла.
Расправилась с богом своим дети ночи,
Жизнь нового им божества не дала.

Идут дети ночи дорогой страстей,
Для них безъязык стал пророк Моисей,
И пролитой некогда кровью Христовой
Они причащают своих сыновей.

Враждебны восходу заката сыны.
От крови отведанной или пьяны,
Они поклоняются мертвому телу,
А к вечной душе равнодушья полны.

Жди всплеска, коль чаша с краями полна.
Плоть, яда вкушившая, обречена.
Взгляни: наподобие корчи предсмертной
Кровавая Запад терзает война.

Ночь, ночь беспросветная — хоть глаз мне коли!
И кто-то смеется или плачет вдали?
Рыдает, стонет и воем исходит...
Кто? Это сын ночи, злой гений земли.

Ночь мрачная. Стон разобщенных сердец.
Умов разговор, изнуренных вконец.
Бранятся, сшибаются, падают в бездны —
Что в темной ночи может видеть слепец?

Ночь мрачная. Крови смолистой поток.
Во тьме вереница ступающих ног,
И шествие это возглавил, конечно.
Какой-нибудь ушлый Иван-дурачок.

Ночь черная, пляс сероглазых чертей.
Ночь черная. Крови игра и речей.
Сын мрака и кровью, и горем задушен,
И думами, словно толпой палачей.

Ночь черная. Времени тяжкий поток
И горьких раздумий потомкам не впрок...
Сын ночи незрячий льет слезы во мраке
И ждет, чтоб с Востока явился пророк.

Мрак первым явился к нам из ничего.
Лик солнца возник золотой из него.
От огненных, жарких лучей его вспыхнул
Взгляд гунна, предшественника моего.

От солнца и гуннов был знойный их пыл,
Пылающим солнцем и я создан был:

Свої лик и глаза мои узкие в люльке
Я пламенем солнца с рожденья омыл.

Слепец, не печалься во тьме — близок срок:
Сын солнца, я солнце в глазах уберег.
Иду я, иду я, иду я — ты видишь? —
От гуннов беруший начало пророк.

Глазами, слепец, небосклон обведи —
Восток побледнел у тебя позади.
Пророк я, иду и меня вместе с солнцем,
Читая молитву предсмертную, жди.

Волной набегает с Востока заря,
Ее своим видом приветствую я.
Объят шар земной нескончаемым мраком,
Пусть солнцем душа ему станет моя.

Ночь мрачная. Мир от тягот изнемог.
Ночь черная, тяжек детей ее рок.
Но шире и шире тот луч на Востоке —
Иду я, спешу к вам, сын солнца, пророк!

ВОСТОК

Мой Восток остроглазый,
Что молчишь, как безгласный
Богатырь, великан?
Глянь на эти кошмары —
Блуд, кровавые свары —
В стане западных стран.

Все нечадь заката
Гролом бойни объято,
Разум там позабыт,
Запад, полный дерзания,
Богом сделавший знания,
Знаньем этим убит.

Был он буйной стихией,
Дыбил волны крутые,
Разбивал берега,
И потеряны ныне
Все святыни, твердыни —
Жизнь пуста и горька...

Пусть же в сумерках суших
Дух растленья несущих
Смывает крови поток.

Но чем Запад темнее.
Тем живей и светлее
Мой алет Восток.

Богатырь остроглазый,
Встань и ринемся разом
Силой всею туда.
Развернем наши флаги
И на крыльях отваги
В их влетим города.

Выйдет стан их — кострами,
А их дети — рабами...
Нет, Восток мой, очнись:
Пожалею, приветим
И заблудшим их детям
Добротой скрасим жизнь.

С небесами их сдружим
И беспутные души
Повернем на Восток.
Пусть ласкает им взгляды
Утром полный отрады
Света алый поток.

Вал вскипает высокий
На воспрявшем Востоке —
Отмечает мой взор.
И знаменьями тучи
Над пучиной могучей
Затянули простор.

Эй ты, Запад недюжий,
Застышь путь почему же
Мне ты, детище тьмы?
Стань мудрей и скромнее,
Жизнь уважить умея. —
Вот так сблизимся мы.

ДАЛЕКОМУ БРАТУ

Далекий мой, юный, страдающий брат,
Гонения переживающий брат,
Ты — в стане врагов, ими ты окружен,
Как смятый цветок, увядающий брат.

Гяжелое горе закрыло дорогу, мой брат,
Коварные люди вселяют тревогу, мой брат.
Сердца их, как камни, их души, как лица, темны,
Они все готовы снять кожу с живого, мой брат.

Как так? Ведь на Горном Алтае нас мать родила,
Подобно свободному ветру, там юность цвела.
Мы резво носились по склонам, как два стригунка.
Казалось, открытой и светлой жизнь наша была.

Не мы в асыки ли играли битой лихой
И спали, уставшие за день, в постели одной?
Не мы ли Алтаю подобное молоко
Из рук материнских, счастливые, пили с тобой?

А разве открыт был нам чистый родник не для нас?
Он падал со скал, серебристо и звонко смеясь.
А ветер, как птица с горы, не для нас ли слетал.
При первом желанье скакуном становясь?

Я СПЕШУ

Мне степь даровала прозвание орла,
Алтай и Урал — два могучих крыла
Моих. Я — любимец степного приволья,
И вырос батыром без страха и зла.

Мой дед, — исполин, коли хочешь узнать,
Мудрейшей из мудрых была моя мать.
Я — тигр молодой, я — летящее пламя,
Ой, псы, кто посмеет меня удержать?!

Коня оседлаю и знамя взметну,
В бою окровавленной саблей сверкну.
Пусть в мире прославится сила волчонка,
Который забавою видит войну.

Дух прадеда я оживлю на века,
Ты будешь свободною, Сары-Арка.
Счастливыми вырастут, власть простирая
Над степью, потомки твои, великан.

Молись за меня, мой Алтай — моя мать,
Твой мальчик путь предка решил избрать.
И милостив Тенгри! — спешу, торжествуя,
Волос твоих белых вдохнуть аромат.

РОДНОЙ ЯЗЫК

Неужто навсегда иссякли силы?
Бегут батыры, бросив знамена,
Свободы сердце пленное просило...
А нынче кровь пуста и холодна?..

У гордой птицы крылья перебиты,
И шумный говор уллиц притих...
Неужто золотая мать забыта,
И загнаны великие в тупик?

Все: смелость, счастье, мужество и память
Судьба вмерзает в безысходность льдин,
Но пламенный, как солнце над мирами,
Родной язык! — остался ты один.

Язык отцов — наследие святое,
Глубокий, острый, сильный, словно крик
Своих детей заботливой рукою
К себе притянешь, мой родной язык!

ВСЕМУ МИРУ...

Всему миру известна отвага моя,
Я не тот, кто боится воды и огня.
Окрыленный стихами, я — сын поднебесья.
Мне вздохнуть от врагов нет ни ночи, ни дня.

Покорял я вершины Алтая не раз,
До Китая стрела долетала тотчас,
Если только натягивал я тетиву —
Уповал я на сердце, прищуря свой глаз.

Я преграды без усталости приступом брал,
После схватки смертельной я льва оседлал.
Если я испугаюсь какой-нибудь шавки,
Пусть земля поглотит — там, где в страхе я встал.

Я ВЕРЮ В МОЛОДЫХ

В грозных и бесстрашных львов,
В тигров, чья отважна кровь,
В крепких крыльями орлов —
Верю, верю в молодых!

И в глазах их искр не счесть,
И в словах их пламя есть,
Им дороже жизни честь. —
Верю, верю в молодых!

В дерзких юных тех орлят,
Что на крыльях ввысь летят,
В небеса вперяя взгляд, —
Верю, верю в молодых!

Водопады в тех поют,
Что народ Алаша чтут,
Золотой Арку зовут, —
Верю, верю в молодых!

Разве устает тулпар
Или сокол, что не стар?
Святость им — великий дар. —
Верю, верю в молодых!

Если знамя их Алаш
И Коран священен наш —
С ними в жертву жизнь отдашь.
Верю, верю в молодых!

Верю в тех, кто сердцем мудр,
Кто в одно из вешних утр
Стяг Алаша ввысь взовьют, —
Верю, верю в молодых!

...ГА

В сеть судьбы попав, находимся в пыли.
Мы лежали от родимых мест вдали,
Из груди роняя праведную кровь,
Обнимая милый прах чужой земли.

Нам, утратившим свободу, совесть, честь,
Птица счастья показалась вдруг из мглы.
Под пятой жестокого врага
Лишь судьбу рабов мы обрели.
Потеряв бывших соратников своих,
И надежду уберечь мы не смогли.

Ты, джигит, всегда ты стойким был,
Ради родины одной на свете жил.
Защитить мечтая край родимый свой
От врага, что наши степи захватил.

Хоть утратили мы зов бывших дорог
И цепей ты разорвать, увы, не смог.
Не запятнан грязью этой в черный день
Сердца твоего живой комок.

Нас в суровый час ты жизни увидал
И, как братьям, руку нам свою подал,

Я СОЛНЦЕМ ОГНЕННЫМ РОЖДЕН 111

И сердечным ты сочувствием своим
От печали в дни разлуки избавлял.

Ты нас ласково, как маленьких детей,
Утешал душевной нежностью своей,
От прилива твоего тепла в глуши
Наши лики снова делались светлей.

Чтят тебя в степи высокие умы.
Снова духом для борьбы воспрянем мы
И мечту заветную Алаша
В яви воплотим, восстав из тьмы.

ТЕНГРИ

О, Тенгри великий, всеильный, мы ждем
Твоей справедливости. Держится дом
На вере, что слуг властелин не обидит, —
Поводья судьбы мы тебе отдаем.

Аллах — это имя у нас на губах,
Аллах нам сопутствует в наших делах.
Мы — слуги твои, мы — покорные дети, —
Веди нас и властвуй над нами, Аллах!

И если в речах моих правда скудна,
Прости мне, великий, то где же она?
От веку живем без твоей благодати,
Потомки Алашей, — в чем наша вина?

Не светит надежда, не греет приют,
Вода не течет, и цветы не растут
Для ангелов падших, отверженных раем,
В котором другие народы живут?

Ты счастья не дал, отказал в красоте,
Голодная степь нам и стол, и постель.
Неужто мы — пища для бешеной своры,
Грызущейся в кровь из-за наших костей?

Неужто ты мстишь недостойным рабам?
Для прочих — пророком открыта тропа,
А нам — ни пророка, ни вешего сна.
Видать, у Алашей другая судьба.

О, Тенгри, ты видишь, как скудно живет
Мой гордый, униженный, бедный народ.
Даруй нам посланца — любого араба,
Что наров облезлых в пустыне пасет.

Не гневайся, мудрый, на эти слова,
Довольно уже мой народ бедовал.
Под тяжким гнетом жестокого рока
Мой голос, мой разум вознегодовал!

МОЕ ЖЕЛАНИЕ

Слышишь, судьба, не хочу подаяний!
Полною мерой отмерь мне страданий,
 В огненном вихре сжигая дотла.
Пусть этот вихрь мое тело корежит,
Испепелит, до золы уничтожит —
 Так, чтоб из глаз моих соль потекла!

Волю мою ты повяжешь тюрьмою —
Я свое горе слезами омою.
 Будешь пытаться ты разлукой меня —
Рваться сквозь стены к возлюбленной стану
Да под недреманным оком охраны
 Губы кусать, безысходность кляня.

И вот когда возрастут до предела
Муки души и страдания тела,
 Чтобы уж знать — не бывает больней,
Мысль о свободе спасением станет,
Чем недоступней она, тем желанней,
 Тем исступленнее песни о ней.

Пусть же окрепнет рожденный в неволе
Голос мой, полный печали и боли,
Пусть долетит он до Сары-Арки

И устремится к единственной цели —
К душам сородичей. Да неужели

Он не пронзит вас, мои земляки?!
Слышишь, судьба, не хочу подаяний!
Полною мерой отмерь мне страданий,

Жги на огне, в три погибели гни!
Если народ разбужу я стихами,
Горе отступит, и жаркое пламя

Высушит слезы — к чему мне они?!

ПЕСНЯ ВОИНА

Лети, мой Каракоч, лети!
Плещи по ветру черной гривой.
Копье мое, светись в пути
Лазурной сталью горделиво.
При гордом имени «народ»
Кровь жарко в жилах закипает.
Кто жизнь народу отдает.
В сраженьях тот не отступает.
Свидетель — солнце в вышине.
Как я с врагом бываю грозен.
Блеск молнии не страшен мне.
Я сам в бою молниеносен.
Я смерть вокруг пальца обведу
Умею умно и игриво.
Лети, мой Каракоч, лети.
Плещи по ветру черной гривой.
Существование мое
От твоего неотделимо.
Мой верный друг, мое копье.
Жезл доблести неукротимой!
Лети, мой Каракоч, лети.
Плещи по ветру черной гривой!

СВОБОДА¹

В те дни, когда кровавая река
И землю залила, и облака,
 И бесы человека полонили,
Тогда не стало в мире доброты,
Лишь по реке священные листы
 Корана и Евангелия плыли.
При виде крови человек пьянел,
При виде крови сердцем каменел,
 Терял рассудок, забывал о Боге.
Да что там Бог — была бы горсть монет.
И по три шкуры дравший мироед
 Не успевал придумывать налоги.
Обман, вражда царили, и росло
Во всем своем великолепье Зло
 До той поры, пока вдруг с небосвода
Не хлынул свет, не отворился рай
И не сошла на помраченный край
 Благая, вечно юная Свобода!
Услышать шепот шелковых речей,
Увидеть райский свет ее очей,
 Узреть мечты земное воплощенье
Спешили все, и каждый в свой черед
То устремлялся с криками вперед,

¹ Написано в дни реакции в Омске в 1918 году

То застывал столбом от восхищенья.
В лучистую парчу облачена,
Была подобна ангелу она
С ее дыханьем тихим, тонким станом.
И тот, кто слезы лил еще вчера.
Сегодня счастлив — знать, пришла пора
Пожить ему в раю обетованном.
Но, тварь земная, и на этот раз.
Отринув свет, он в темноте погряз. —
А может, так задумано природой?
К наживе в нем проснулся аппетит.
Свобода — что? Она ему претит.
Когда ж по горло сыт он стал свободой,
То принялся за прежние дела.
И сразу в сердце правда умерла.
А ложь, напротив, распахнула крылья.
И реки крови с четырех сторон
Мир захлестнули, и повсюду стон.
Убийства, распри, грабежи, насилие.
Их толпы — тех, чей кровожаден взгляд.
Они живут, но заживо смердят:
И эта свора только крови рада.
На гостью, что спустилась с облаков.
Ползли они, как полчища жуков
Или как свиньи, сбившиеся в стадо.
Им ненавистен свет ее лица.
И крикам «Ведьма!» не было конца.
И все тонуло в хрюканье и визге.
Над девою всю глумилась мразь
И веером разбрызгивала грязь.
И падали на одеянья брызги.
Что ж, торжествуйте, свиньи и жуки. —
К победе вы как никогда близки.
Но гостье есть куда бежать от гнета:
Оплеванная вами Чистота
С тоской глядит на райские врата
И расправляет крылья для полета.

ЦЕЛУЙ МЕНЯ, ЦЕЛУЙ

Ах, целуй меня, целуй, моя любовь,
Сладким ядом наполняя мою кровь.
Я богатства всего мира не отдам
За минуту наслаждения с тобой.

Дай, тебя я обовью, как дерево.
Дай покрою поцелуями лицо.
Чтоб дыханья наши страстные слились,
Чтоб уже не размыкалось рук кольцо.

Своей талией осиною дразня,
Кос распущенных плащом укрыв меня.
Припади к моей пылающей груди.
Ах, душа моя! Горю я без огня.

Твое тело, словно облако, бело,
От газельих глаз и в сумерках светло.
Мне не нужен рай небесный и земной —
Только счастье, что с ума меня свело.

Так целуй меня, целуй, моя любовь,
Сладким ядом наполняя мою кровь.
Пусть не день за этой ночью — ночь придет,
И луна луну сменяет вновь и вновь!

АЛЕКСАНДР БЛОК

Вечно юное сердце, божественный Блок
жил надеждой — наступит негаданный срок:
он увидит Прекрасную Даму!
Погружаясь в потоки надежд золотых,
в лунных бликах искал он загадочный лик
одержимо, упрямо!

Как недугом, надеждой своей одержим,
днем и ночью искал он свои миражи
и терял, не найдя, и метался...
Расточительный Бог восхитительных строк,
вечно юное сердце, божественный Блок,
он, и плача душой, не смирялся!

О Прекрасная Дама, души идеал,
восхищенный поэт Даме сердце отдал,
одурманенное фантомом,
и в счастливом восторге своем неземном,
трепеща, заливался над ней соловьем,
как над розой, цветущей у дома...

То надежда, то плач в соловьином саду,
и тоскует поэт, выкликая беду,
не сдаваясь судьбе на поруки.

Но однажды погаснут живые лучи
и звенящая песня его замолчит,
не дождавшись от Дамы ни звука.
День ли был или серая ночи зола
в миг, когда от него его песня ушла,
ядовито-медовая песня...
Блок очнулся, увидел — светильник угас
и старуха с провалом глазниц вместо глаз
манит-тянет в кромешную бездну.

О Прекрасная Дама, души идеал,
ты — фантом, ты — мираж...
И, сражен наповал,
Блок тоскливо и горько заплакал:
ведь допеть свою песню ему не успеть,
вместо Дамы Прекрасной — безглазая Смерть
простирает костлявые лапы.

Вечно юное сердце, божественный Блок
был живой человек, потому изнемог
в этой драме, извечно напрасной.
Жизнь угасла... И все же летит сквозь века
восхищеньем и нежностью людям близка
песня Блока о Даме Прекрасной...

И МЕНЯ ТЫ, СМЕРТЬ, УБАЮКАЙ...

Изнемог я, иссякли силы.
День промозглый, и ветер сирый
 Причитает, плачет навзрыд.
Я ловлю туманные речи:
Где-то там, далеко-далече.
 Кто-то умер и в землю зарыл.
Слышшь, ветер, уйми волнение —
Смерть несет нам успокоенье...
 Сердцем пью сладчайшую муку.
Ты приди и меня убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

В кружевах листвы шелестящей,
На опушку шагнув из чаши,
 Засмотрелась березка вдаль.
И откуда только, откуда
К ней, танцующей, светлокудрой,
 Вдруг подкралась тоска-печаль?!

В травы рухнула головою,
Плачет ветер над ней, неживою...
 Сердцем пью сладчайшую муку.
Вместе с ней и меня убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

С гордым кличем, под стягом пестрым,
С окровавленной саблей острой
 Он врагов разил на скаку.
Как копьем, их взглядом пронзал он, —
Этот юный джигит немало
 Погулял на своем веку.
И лежит теперь, услокоен.
Буйным ветром оплакан воин...
 Сердцем пью сладчайшую муку.
Вместе с ним и меня убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

Злым недугом вконец измучен,
Путник шел по пескам зыбучим,
 И мечтал он в глухой ночи,
Чтоб заря пришла поскорее,
Чтоб спасли его и согрели
 Солнца утреннего лучи.
Вот и встал рассвет над барханом,
Только путник лежит — бездыханным...
 Сердцем пью сладчайшую муку.
Вместе с ним и меня убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

Словно яблоки — щеки девы,
Слаще меда ее напевы,
 По плечам — водопад волос,
Смех — рассыпанный жемчуг скатный.
Как бутон — уста ароматны,
 Лишь глаза — как озера слез.
Та, что вешней сияла зорькой,
Захлебнулась печалью горькой...
 Сердцем пью сладчайшую муку.
Вместе с ней и меня убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

Ангел чистый, младенец милый,
Нежноликий и светлокрылый,

Как родник, его смех звенел.
Ягодинка на ветке тонкой...
Чей же глаз на того ребенка
По-недоброму посмотрел?
Мой ягненок уснул навеки,
Легкий ветер целует веки...
Сердцем пью сладчайшую муку,
Вместе с ним и меня убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

Под волною жемчужнопенной
Есть аул необыкновенный —
Шестьдесят белокрылых юрт.
По красавице в юрте каждой.
В том ауле они однажды
Свой последний нашли приют.
Словно водоросли их косы.
Все наги, волнистоволосы...
Сердцем пью сладчайшую муку,
С ними вместе меня убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

Не вкусивший любовной муки,
К морю юноша тянет руки,
В юрты белые входит он,
Чтоб остаться в пучине водной,
Обнимая поочередно
Всех зеленоволосых жен.
О погибшей душе тоскуя,
Вздыбил ветер волну морскую...
Сердцем пью сладчайшую муку,
Вместе с ним и меня убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

Знать, и мне подоспело время
В путь последний уйти со всеми.
 Крепко юношу обниму,
Постою над мертвой березой,
И красавице вытру слезы,
 Над пустыней развею тьму.
Истрадалась душа от боли,
Хоть и молод — пожил довольно...
 Сердцем пью сладчайшую муку.
Я прошу: меня убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

Посади к себе на колени,
Влей мне в душу успокоенье
 И не медли, поторопись!
Обескрылело сердце-птица,
Не поется ему, не летится,
 Не зовет его больше высь.
Посади к себе на колени,
Влей мне в душу успокоенье!..
 Всю до капли я выпью муку.
Так приходи ко мне, убаюкай,
Убаюкай, смерть, убаюкай!

ОЖЕРЕЛЬЕМ — ЛУНУ И ЗВЕЗДУ — НА КОЛЬЦО

Ты — зрачок мой, твоё ослепляет лицо.
Поцелуй — захохотал я, смирившись с концом.
Подойди же, скользя, словно шелк.
Подарю я Ожерельем — луну и звезду — на кольцо.

Твоя речь колдовская, как пряный туман.
Мое сердце безумствует, как океан.
А твой смех — так рассыпанный жемчуг смеется
На серебряном блюде из сказочных стран.

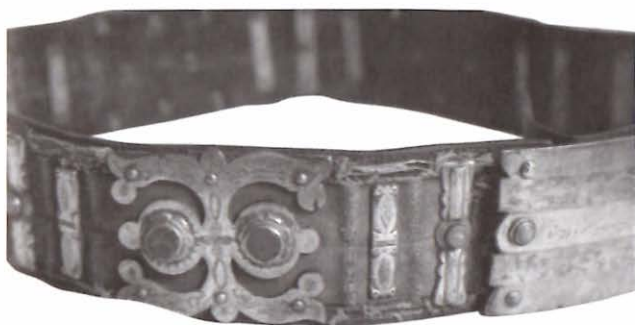
Мое сердце, как скалы. О выступы скал
Бьются волны волос — я в слезах утопал.
Окунал я перо в кровь разбитого сердца.
Ты, как зеркало, — глядя в него, я писал.

Для тебя расшиваю стихами платок.
Как слетаются мухи на сладкий медок.
Так лицо твоё слаще лесной земляники —
Отгоняй ненасытных платком за порог.

Баловница моя, подойди же скорей,
На головку надел бы венец из лучей.
Жемчуга нанизал бы из слез моих чистых.
Недотрога моя, наважденье ночей.

Подойди же, дитя, не смеясь надо мной,
Над потоками слез, над звенящей струной.
Над строкой моей, полной любви безоглядной,
Поцелуй — и умру я, и стану тобой.

Ты — зрачок мой, твое ослепляет лицо.
Поцелуй — задохнусь я, смирившись с концом.
Подойди же, скользя, словно шелк. Подарю я
Ожерельем — луну и звезду — на кольцо.

БЕРНИЯЗУ

*...Воин погиб, захлебнувшись в крови,
и успокоилась душа беспокойного*

Жизнь, как степь, и в ней поэт — ребенок,
И душа блуждать ему велит.
Словно шелест пенистых оборок.
Жизнь его займет и усыпит.

Старика тоскливые советы
Мне напоминают океан,
В глубине скрывающий предметы,
О которых смутный образ дан.

А на дне Дарын есть шесть десятков
Белых юрт на золотых шестах,
Шелковые пологи да и сладкий
Голос — баю-баю на устах.

Там сомнамбулические орды —
В седлах колыхающийся хор,
Смехом колдовским заволят воды,
Пена — как стада сбегает с гор.

День ли, ночь — не помню, все возможно...
Но сошлись здесь вечные враги.

Замерли в молчаньи осторожном.
Став на расстоянии руки.

Жизнь и смерть — два полюса бескрайних.
Оба повстречались на меже.
И явился им на поле брани
Юный воин с пламенем в душе.

Он увидел зло и в том, и в этом,
Две огромных цели для свинца.
Только отскочила рикошетом
Пуля — и убила молодца.

Два врага свидетелями были,
Как судьба себя нашла сама —
Одержим, — со смехом говорили, —
Или вовсе выжил из ума.

Не пугайся мыслей ядовитых,
Ты воспой печаль свою, но так.
Чтобы тайны сами на орбитах
Выплыли к тебе, рассеяв мрак.

Жизнь и смерть в борьбе непримиримы.
Только песнь роднит их, только стих,
Надо, прежде чем сразиться с ними,
Петь, созвучьем связывая их.

Я жалею о судьбе поспешной.
В мире многое сближало нас.
Ты — поэт блуждающий и грешный,
В будущее шел ты — и погас.

ТУРКЕСТАН

Туркестан — ты в два мира открытая дверь.
Туркестан — ты всех тюркских племен колыбель.
О, Всевышний! Ты здесь наш народ поселил,
И за благо такое спасибо тебе!

В старину Туркестан называли Туран.
Это родина древняя тюрков всех стран.
И судьба твоя славно-завидной была
На путях, где прошел дней твоих караван.

Словно огненный столп поднялся до небес —
То величие лет твоих, полных чудес.
Твои горы и доли, леса и моря —
Память нашей Истории, как она есть.

Твои тучные нивы безбрежны, Туран!
А озера твои глубже, чем океан.
Твои реки недаром зовутся Дарья —
С гор в долины несутся они, как буран!

Гор туранских вершинам не видно конца.
Каждый пик белоснежен, как лоб мудреца.
Родники и ключи, где играет вода,
Словно чистые слезы стекают с лица.

Есть в Туране пустыни, где только песок.
Где могильный покой безмятежно глубок.
Ни души — только желтая-желтая даль,
Только духи и демоны выют свой клубок!

А озера твои, как моря, глубоки!
Вот безбрежный Арал — гордость Сары-Арки!
На твоих берегах, о святой Иссик-Куль,
Синих тюрков Отчизна ковала клинки.

Две древнейших реки — Окс, Яксарт — звали их,
Как Джейхун и Сейхун в старину звали их.
Тюрки обе реки называли Дарья —
Там могилы священные предков моих.

С неприступною цепью тьянь-шаньских вершин
Не сравнится из горных хребтов ни один!
И о тюрках-героях напомнит тебе
Величавый Хан-Тенгри — седой исполин!

Вот Балхаш: он у Тарбагатая вовек,
Жотали и Памир, и Алай — вечный снег!
Если б не было славной горы Казыкурт,
Где бы Ноев ковчег получил бы ночлег?

Помнят древний Туран и земля, и народ
Каждый прожитый день, каждый прожитый год.
Первый хан, в государство собравший Туран,
Мудрый Афрасиаб с нами вечно живет!

Был Туран не пространством, что сдали внаем!
Нам чинили враги за погромом погром.
Мы с врагом бились насмерть в те годы, когда
Кей-Хосров и Двурогий вломилась в наш дом.

Нет на свете земли, как в Туране земля!
Нет на свете народа, чтоб на тюрков менять!

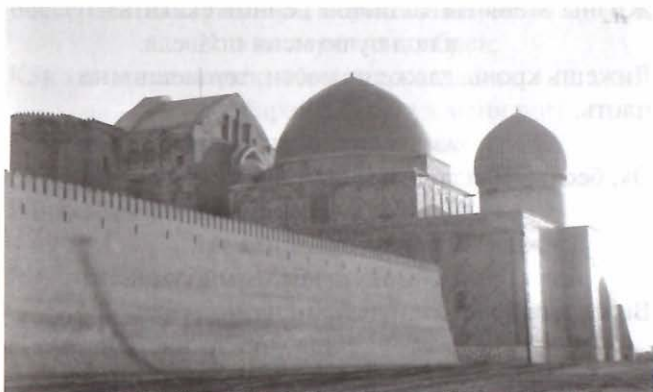
Был Туран древней родиной рыцарей-львов.
Он остался таким, он пребудет таков!
Полководец и мудрый правитель Касым
Под знамена собрал самых храбрых сынов.

Хан Назар справедливый! Такого уж нет.
Есим-хан дал Алашу дорогу и свет.
Тауке-правовед, самый первый из ханов,
На горе Культобе всех собрал на Совет.

На туранской земле зародился Алаш.
Без Турана печальный Алаш не Алаш.
На туранской земле упокоился прах
Аблай-хана, кто жизнь положил за Алаш!

Если скрутит тоска, ты стремишься домой.
Даже быстрый Тулпар вдалеке сам не свой.
О, любимец степей, всем любезный Алаш,
Знай, что только Туран — отчий дом твой родной.

Где б ты ни был, к Турану лицом повернись,
Вспомни реки — Дарья, к ним скорее вернись.
Берега этих рек не спеша обойди.
Над могилами предков с молитвой склонись!

МОЯ ОБИДА НА ЖИЗНЬ

О, коварная жизнь! Очарованный мир!
Вы жестоко меня обманули.
Истощенное тело, остывшую кровь,
как оплаченный долг, мне вернули.
Сколько сил положил я за гнусную ложь!
Сколько вынес гонений и зла!
А плоды моих горьких, безумных трудов
чья-то подлая воля сожгла!
Мир, в котором я жил, был приветлив и мил.
Почему ж изменился он вдруг?
Я, сраженный бедою, не вижу вокруг никого, кто
был раньше мне друг!
Жизнь! Меня ты заставила серной скакать
и под пулю меня подвела.
Лижешь кровь, гложешь кости, терзаешь мне
плоть,
жилы полностью порвала.
Эх, бесчестная доля без светлой мечты!
Ты была — окаянный обман.
Все надежды на милость разбила ты,
мозг окутал белесый туман.
Вижу: алчная страшная бабища — смерть
растопырила лапы и ждет,
Как уставший от горькой печали мой дух к ней!

добычей желанной плывет.
Злая Жизнь! Ты добилась успеха сполна:
я обманут, растерян, сражен!
И за мной ты охотилась вовсе не зря:
я безумием заморожен!
Жизнь-злодейка! В тисках ты славил меня.
Видно, в радость тебе мой плач?
Горя выпало мне за три века с лихвой.
И напился же крови палач!
Я, как отданный в жертву несчастный козел,
отлучен и давно обречен,
И в колодец, что сверху рогожей накрыт,
на постыдную смерть завлечен.
О, загадочный Мир! Переменчивый Мир!
Сколько красок, оттенков в тебе!
Клялся я: «Не поддамся!» Но чары твои — злая сеть
в моей жалкой судьбе!
Как я был очарован твоей красотой!
Для тебя я забыл обо всем:
Все святое к твоим положил я ногам и столкнулся
с позорным концом!
Что взамен от тебя получил я, скажи?
Я друзей своих отдал врагу
И страдаю от дум, от мучительных ран,
что пылают в горячем мозгу!
Бессердечный, унылый, нерадостный мир!
Что на горе меня обрек:
Как ты ловко завлек, обманул, раздавил
и в бараний согнул меня рог!
Вот стою я — преступник, укравший казну.
Я с поличным на месте взят!
Я в железные цепи закован, забит
от макушки до самых пят!
Я — преступник, грабитель, разбойник лихой,
наконец-то изловленный зверь.
Нет прощения мне от людей и властей:
вне закона мне рыскать теперь!

Эх, продажный, неверный обманщик — мир!
Как лисца вильнул хвостом.
Я в темнице исчах, обескровел, я стал городским
побирушкой-псом!
Я подняться хотел высоко-высоко,
в вольном небе себя обрести!
Но внезапно на голые камни упал:
«О, Аллах! Мою дерзость прости!»
Мне могила давно уж готова в степи,
и над ней только небо грустит.
Я всегда уходил от проклятой беды, твердо веря:
«Господь мне простит!»
Голова человека — лишь мяч для игры,
а игрой забавляется Бог.
Вот и стать довелось игрушкой в игре!
Я шокпара¹ вкусил сколько смог!
Я метался, молил, уклонялся, терпел все удары!
А толку на грош!
Не дождался от Бога я милости. Он раздавил меня,
будто бы вошь!
И на доски Судьбы занесенный завет
исполнения скорого ждет:
На указанном месте, в указанный час
за грехи воздаянье придет!
Чем же лучше других моя голова?
Чем же лучше я прочих людей?
Я не первый, кого превратила в шокпар
неподкупная строгость судей!
Где найдешь ты слова выше снежных вершин?
Где мудрец и умелец такой?
Где они, афоризмы? Где мысли-кристаллы,
что навек отнимают покой?..

¹ Шокпар — дубинка.

«И ЖИЗНЬ,
И СМЕРТЬ —
СУДЬБА МОЯ»

Мне видится, что Магжан всегда оставался поэтом протеста.

Мы выросли из стихов Магжана, но до полного понимания всей глубины мысли поэта, может быть, еще не доросли.

Роллан Сейсенбаев

«И ЖИЗНЬ, И СМЕРТЬ — СУДЬБА МОЯ»

*От ликующих, праздно блуждающих,
Обагривших руки в крови,
Уведи меня в стан погибающих,
За великое древо любви.*

А. Некрасов

Самый великий казахский поэт — Абай. В гениальной душе Абая сплелись Восток и Запад, чувство гармонии с ренессансным мироощущением, тюркским свободомыслием. Абай — итог усвоения Казахстаном всей мировой культуры.

Магжан Жумабаев унаследовал звание национального казахского поэта у Абая. Он — один из основоположников казахской литературы, его поэзии свойственно чувство обостренного трагизма, выражающего меру ответственности перед народом, перед переломным моментом истории. Интонация поэта Магжана обладает волшебным блеском утренней росы в бескрайних ковыльных степях, сумрачной бездонности ночного неба, стремительности вольного ветра.

Великий поэт, всегда великий читатель. По другому быть не может.

Магжан прекрасно знал литературу, иначе не было бы великого поэта Магжана. Магжан принадлежит к

тому поколению поэтов, которые первыми в Средней Азии и Казахстане воссоединили духовное развитие Востока и Запада.

Магжан — самый казахский поэт, потому он так истово и одержимо воспел степь и горы. Магжан — наиболее труднопереводимый поэт. Чтобы перевести Магжана, надо уметь перевести гул степного ветра.

Веет мягкий ветерок,
 Набирая силы,
 Запасаясь ими впрок
 Для Отчизны милой.
 Небо в золоте плывет
 Солнечного света
 Это лето к нам идет,
 Наступает лето.
 А в тени укрomный снег
 Спрятался от света,
 Будто можно по весне
 Спрятаться от лета.
 Лето ведь не только снег,
 Даже лед растопит
 И разбрызжет легкий смех,
 В юных листьях шепот.

Вся поэзия Магжана — это поэзия о нем самом. В стихах Магжана невозможно ощутить их написанность. Они, как будто выдохнуты поэтом. Жизнь Магжана художественный документ страданий человечества.

Он родился в Кызылжаре в 1893 году. Погиб в 1938. До сих пор неизвестно, где он похоронен.

Нет могилы великих поэтов мадьяра-кипчака Шандора Пётефи, поляка Адама Мицкевича, француза Поля Верлена, китайца Ли Бо и многих других первостатейных поэтов мира, воспевших истину.

Нет могилы и Магжана Жумабаева.

В 1929 году он был арестован и осужден на десять лет.

Срок отбывал в Карелии в Архангельской облас-

ти. Благодаря ходатайству Е.П. Пешковой, супруги Максима Горького, срок заключения был сокращен до семи лет. Свирский лагерь политзаключенных Магжан покинул в 1936 году. Но через год был снова арестован в Алма-Ате. А в 1938-м расстрелян органами НКВД. Год с небольшим находился поэт на «свободе». Плутал по родной стране, скитался в Алма-Ате, не имея собственного крова, без средств на существование. Ему не давали работу, он не мог получить даже переводы. Вместе с женой вел нищенскую жизнь.

Поэт от Бога был зависим от бюрократов разных мастей. Ему откровенно мстили казахские литераторы Москвы, Кызыл-Орды, Алма-Аты. В 1937 году Магжана сослали в последнюю ссылку. Еще полвека его имя, его труды находились под запретом.

«Находясь в лагерях Соловецких и Свирских в течение семи лет, у меня примерно с 1931 года появилось полное безразличие к своему прошлому», писал Магжан.

Это была духовная смерть. Самая страшная смерть.

Народ признает поэта, если его сердце умеет не только страдать, но и сострадать. Жизнь Магжана — трагична, но не несчастна, потому что он обладал редчайшим по остроте даром сострадания.

Ей возвестили б счастье жить,
 Печаль, страдания за других
 И думы — как освободить
 Народ свой от невзгод лихих...

Магжан не сумел при жизни победить окружавших его «братьев по перу», писавших доносы, обвинявших его в национализме и пантюркизме. Они и предали поэта в страшный момент вакуума, образовавшегося вокруг него. Преследовали Магжана и его труды до окончания дней своих. Некоторые из них позже писали статьи, «прося прощения» за свое вероломство.

Магжан победил их после смерти. Еще в далеком

1927 году великий казахский романист, литературовед Мухтар Ауэзов писал:

«Из казахских поэтов и писателей, конечно, люблю Абая. С самого детства все мое существо и мое бытование как бы пропитаны творчеством Абая...

После него люблю Магжана. Люблю его европейское естество и блеск поэтической мысли. Рожденный в среде казахских поэтов аульного уклада жизни, он своим внеземным обаянием и своим умом достиг высот европейской культуры, храма мировой поэзии. Магжан — великий поэт мировой культуры. Его поэтическая индивидуальность настолько велика и уникальна, что она перерастает рамки своей эпохи.

Из числа нынешних поэтов и писателей только поэтическое слово Магжана устремлено в будущее и достойно останется в памяти грядущих поколений. Я не уверен и очень сомневаюсь в том, что каждый из нас, кроме него, останется в литературе».

Патриотизм Магжана был не просто патриотизмом степи, но и патриотизмом идеи. Ради этой идеи, он и воспевал свободу.

Благая, вечно юная Свобода!
Услышать шепот шелковых речей,
Увидеть райский свет её очей,
Узреть мечты земное воплощение.

Мне видится, что Магжан всегда остается поэтом протеста.

Мы выросли из стихов Магжана, но до полного понимания всей глубины мысли поэта, может быть, еще не доросли.

Роллан Сейсенбаев

МАЗМҰНЫ

ОГЛАВЛЕНИЕ

Нұрсұлтан Назарбаев.

Кітап — ең сабырлы ұстаз.....	7
АДАССАМ ЕЛІМ ДЕП АДАСТЫМ.....	9
Көңіл.....	11
Зар.....	12
Орамал.....	14
Гүлсімге.....	17
От.....	20
Пайғамбар.....	23
Күншығыс.....	26
Алыстағы бауырыма.....	28
Тез барам.....	30
Қазақ тілі.....	31
Жер жүзіне.....	32
Мен жастарға сенемін.....	33
...Ға.....	35
Тәңірі.....	37
Тілегім.....	39
Жауынгердің жыры.....	41
Бостандық.....	42
Сүйі, жан сәулем.....	45
Александр Блок.....	46
Мені де, өлім, әлділе.....	48
Жұлдызды — жүзік, айды алқа ғып берейін.....	52
Берниязға.....	53

Туркістан	56
Өміріме өкпем	60

Роллан Сейсенбаев.

«Денеге ем бар, жанға — жок»	64
------------------------------------	----

Я СОЛНЦЕМ ОГНЕННЫМ РОЖДЕН..... 81

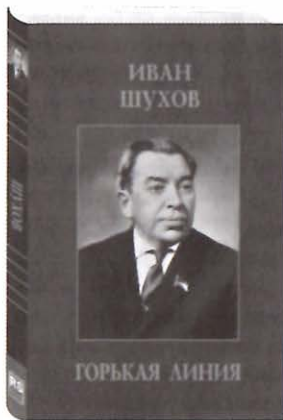
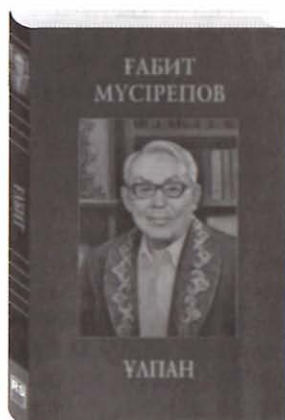
Н. Назарбаев.

Книга — самый терпеливый учитель	83
Настроение. <i>Перевод Б. Кананьянова</i>	85
Плач. <i>Перевод Л. Степановой</i>	86
Платок. <i>Перевод В. Антонова</i>	88
Гульсум. <i>Перевод Н. Черновой</i>	91
Огонь. <i>Перевод Н. Черновой</i>	94
Пророк. <i>Перевод В. Антонова</i>	98
Восток. <i>Перевод В. Антонова</i>	101
Далекому брату. <i>Перевод А. Соловьева</i>	103
Я спешу. <i>Перевод А. Ширяева</i>	105
Родной язык. <i>Перевод С. Мнацаканяна</i>	106
Всему миру. <i>Перевод Б. Кананьянова</i>	107
Я верю в молодых. <i>Перевод А. Соловьева</i>	108
... Га. <i>Перевод А. Соловьева</i>	110
Тенгри. <i>Перевод А. Ширяева</i>	112
Мое желание. <i>Перевод Л. Степановой</i>	114
Песня война. <i>Перевод В. Антонова</i>	116
Свобода. <i>Перевод Л. Степановой</i>	117
Целуй меня, целуй. <i>Перевод Л. Шашковой</i>	119
Александр Блок. <i>Перевод Р. Тамириной</i>	120
И меня ты, смерть, убаюкай...	
<i>Перевод Л. Степановой</i>	122
Ожерельем — луну и звезду — на кольцо	
<i>Перевод Н. Черновой</i>	126
Берниязу. <i>Перевод А. Парщикова</i>	128
Туркестан. <i>Перевод Б. Джилкибаева</i>	130
Моя обида на жизнь. <i>Перевод Б. Джилкибаева</i>	134

Роллан Сейсенбаев.

«И жизнь, и смерть — судьба моя»	139
--	-----

ҚЫЗЫЛЖАР КІТАПХАНАСЫ

ХАЛЫҚ КІТАПХАНАСЫ
Халықаралық Абай клубы

RS

Әлем халықтарының әдебиеті, өнері,
тарихы, фәлсафасы, білімі, һәм діні

Қазақтың Әл-Фараби атындағы ұлттық университетінің
Гуманитарлық һәм ғылыми-теоретикалық зерттеу институты

ҰЛЫ АҚЫН-ЖАЗУШЫЛАР МЕН ОЙШЫЛАР
АЛЛЕЯСЫ

Поэзия
Серия I-XXI ғғ.

№ 97

Мағжан Жұмабаев
АДАССАМ ЕЛІМ ДЕП АДАСТЫМ

Мағжан Жумабаев
Я СОЛНЦЕМ ОГНЕННЫМ РОЖДЕН

Серияның негізін салушы, көркемдік ойдын жетекшісі,
жаңаы жобанын авторы: Роллан Сейсенбаев.

Құрастырушы һәм жауапты редактор:
Калра Серікбаева
Баспа орталығының менгерушісі: Бәтима Мамлева.
Көркемдеуші редактор: Назар Ордабай.
Техникалық редактор: Асқар Сейтбеков.
Корректор: Назым Роллан.
Беттеуші: Нұржан Мұсабеков.

RS

Халықаралық Абай клубы
Алматы, Желтоқсан к-сі, 165-Б, оф. III
E-mail: amanat70@list.ru

ISBN 978-601-7294-07-5

9 786017 294076

Басуға 11.10.2011 жыл койылды.
Пішімі S4x96 Шартты ө. т. 95. Офсеттік басуыым.
Гарнитурасы «Times». Тарамамы 1000 дана. Таңсырыс № 56.

МАГЖАН ЖҰМАБАЕВ

Я солнцем огненным рожден,
Горю, блистаю.

Только он,
Огонь — мой Бог, пред ним
смиряюсь.

Я сам — огонь, и солнце — я,
Огонь — глаза и речь моя,
И сам себе я поклоняюсь.

Академик А.Маргулан считал, что для казахов имя Магжана Жумабаева значит то же самое, что для англичан имя Шекспира или для русских — имя Пушкина.

После долгих лет замалчивания Магжан Жумабаев открылся нам заново. Магжан погиб в расцвете сил и таланта. Потребовалось немало времени, чтобы вернуть народу его поэтическое наследие.

Художественная позиция Магжана складывалась в тот исторический период, когда три русские революции поставили вопрос о будущем его родины. Непримиримые споры о будущем степи в эти огненные годы решались не только творческими дискуссиями, но и силой оружия. Стремление видеть свой народ освобожденным, свободно развивающимся сделали Жумабаева сильным борцом, страстным поэтом, смелым творцом. Литературное наследие поэта выдержало испытание временем. Магжан был не только любимым поэтом, но и легендарной личностью. Народ видел в нем пророка, предвещавшего свободную жизнь любимой родины.

Поэзия Магжана — самородное явление. Поэзия Магжана — дитя великой казахской степи, казахского языка. Магжан — самый казахский поэт, потому что никто кроме него не умел так истово и одержимо воспевать необъятную Дешти-Кипчакскую степь.

Его поэзия, наполненная болью о судьбе своей нации и всего человечества, жива.

Роллан Сейсенбаев

00071959

Поэзия биігінде өшпейтін із қалдырған, өзіндік қайталанбас өнер тудырған, терең сырға, ұшқыр қиялға толы өлең дүниесін халқына аманат етіп жолдаған акын — Мағжан Жұмабаев. Акын туған жері Сары Аркасын да, өзінің тегін де ардақтаумен өткен, өлең сөзді жауһардай тізген сұлу да асқак жырымен оқырман жүрегін баурап, рухын оятқан. Ал асыл азаматтың өз өмірі қапаста, қайғы мен қасыретте, жалмауыз жалғыздықта өткен. «Мен өлмеймін, менікі де өлмейді, на-дан адам өлім жоғын білмейді» деген халқының зарлы перзенті — қайсар акынның от боп лаулаған асау жырлары «обыр» заманның қатан құрығына маталса да өшкен жоқ. Мағжан акынның рухы тірі. «От сөніп жүректегі, құрыды ма қайнаған тамырдағы ата қаны?!» деп ұрандаған қаны да, жаны да қазақ топырағынан, қазақ суынан нәр алған, айрықша ұлттық мінездегі Мағжанның поэзиясы көптеген ұрпақтар үшін — өшпейтін рухани мұра.

Дешті-Қытшақ даласында Абайдан соң жасындай жарқырап өткен акын Мағжан Жұмабаев болды. Мағжанның өзі де, өлеңі де сөнбейтін жанартаудай лаулап тұруы жанардан да кетпеген, жүректен де алыстамаған. Өзі өлсе де, өлеңі өлмеген асқақ ақындардың бірі де Мағжан. Алашым деп жаны жылап өткен де Мағжан. Жарты ғасыр туған әдебиетінен есімі өшірілген де Мағжан. Бүгін халқының рухы мен намысына жан бітірмекке бар дауысымен үн салып тұрған да Мағжан.

Роллан Сейсенбаев

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ

Күннен туған баламын,
Жарқыраймын, жанамын,
Күнге ғана бағынам.
Өзім — күнмін, өзім — от,
Сөзім, қысық көзім де — от.
Өзіме-өзім табынам.
Жерде жалғыз Тәңірі — от,
Оттан басқа Тәңірі жоқ.

